

## บทที่ 4

### ผลการศึกษา

ในการศึกษา เรื่อง “การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการผลิตของเกษตรกรในภาคตะวันออก: กรณีศึกษาผู้นำกลุ่มอนุรักษ์สมุนไพร จังหวัดระยอง” จากการศึกษาพบว่ามีประเด็นหัวข้อที่ได้ศึกษาดังนี้

1. วัฒนธรรมการผลิตสมัยใหม่
2. การผลิตช่วงเปลี่ยนผ่าน
3. วัฒนธรรมการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์
4. ผลของการเปลี่ยนแปลง

#### วัฒนธรรมการผลิตสมัยใหม่

วัฒนธรรมการผลิตสมัยใหม่ของภาคตะวันออกเป็นระบบการผลิตที่อาศัยปัจจัยการผลิตสมัยใหม่เข้ามาช่วยเพิ่มผลผลิตในด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม โดยมีเป้าหมายในการผลิตเพื่อขายเป็นสินค้าในตลาดเป็นหลัก ปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ นำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมการผลิตสมัยใหม่ที่สำคัญได้แก่ เทคโนโลยี ทุน แรงงาน และผู้ประกอบการ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2533, หน้า 7-17)

วัฒนธรรมการผลิตสมัยใหม่เป็นบริบทของชีวิตทางเศรษฐกิจของนายจ้างการค้าทุนสมัยใหม่ เกิดขึ้นตั้งแต่การสร้างถนนสุขุมวิทในช่วงศตวรรษที่ 2480 จนถึงการเปิดใช้สะพานบางปะกงในปี พ.ศ. 2494 เนื่องจากการเปลี่ยนเส้นทางคมนาคมขนส่งจากทางน้ำมาสู่การใช้ถนนสุขุมวิท ได้เปิดประตูให้ปัจจัยการผลิตสมัยใหม่เข้ามาสร้างวัฒนธรรมการผลิตสมัยใหม่ในภาคตะวันออก วัฒนธรรมการผลิตสมัยใหม่ที่เป็นตัวหล่อหลอมความคิดทางการผลิตของ “หมอกุ” ในการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการเกษตรมาใช้ในการผลิต เช่น เครื่องจักร ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ภายใต้เป้าหมายการผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อตลาดโลกเป็นหลัก (ชัยชนต์ ประดิษฐศิลป์ และโอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2547 ก. หน้า 10 – 11)

การผลิตสมัยใหม่ คือ การผลิตที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในระบบทุนนิยมที่เมื่อผลผลิตออกมาสู่ตลาดส่งผลให้เกิดกำไร ขาดทุนจากการผลิต นอกจากนี้การผลิตสมัยใหม่ต้องอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเพิ่มผลผลิตให้มีปริมาณมากขึ้น เช่น เครื่องจักร ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช เป็นต้น

นายดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์ หรือที่คนทั่วไป เรียกว่า “หมอกุ” เกิดในครอบครัวที่ เกี่ยวข้องกับสมุนไพร การเกษตร และการค้าขายมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก พ่อของท่านเป็นจีนแสด มาจากเมืองจีน ส่วนคุณแม่เป็นคนพื้นเพอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี คุณพ่อของท่าน มีความสามารถในการรักษาผู้คนที่เจ็บป่วยและมักเดินทางไปรักษาผู้ป่วยตามสถานที่ต่าง ๆ อยู่ เสมอพ่อของท่านรักษาด้วยการใช้สมุนไพร สมัยนั้น โรงพยาบาล สถานือนามัย หรือหมอที่รักษา ประชาชนยังมีไม่ทั่วถึง ดังนั้นการรักษาด้วยสมุนไพร จึงได้รับความนิยมจากประชาชนเพราะ สมุนไพรหาง่ายตามธรรมชาติ ในการรักษาโรคนั้นพ่อของ “หมอกุ” ไม่เรียกเงินทอง หรือ ค่าตอบแทนใด ๆ ทำให้พ่อของท่านเป็นที่รู้จักของคนในแถบอำเภอนนทบุรี และอำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรีอันเป็นทุนทางสังคมของครอบครัว “หมอกุ” อย่างหนึ่ง (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

จากการที่พ่อของ “หมอกุ” เป็นหมอพื้นบ้านที่เดินทางช่วยรักษาคคนมาโดยตลอดตั้งแต่ จังหวัดชลบุรีจนถึงจังหวัดปราจีนบุรี พ่อของ “หมอกุ” จึงได้มีโอกาสมารักษาคุณตาซึ่งป่วยจน คุณตาหายป่วยเป็นปกติ คุณตาจึงตอบแทนด้วยการยกลูกสาวให้ซึ่งก็คือ แม่ของ “หมอกุ” นั่นเอง จากนั้นพ่อจึงพาแม่เดินทางรักษาผู้คนที่ไปเรื่อย ๆ จากจังหวัดปราจีนบุรี จนมาถึงกรุงเทพมหานคร แต่เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น พ่อของ “หมอกุ” จึงต้องเดินทางกลับมาอยู่ที่อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี และมีบุตร 3 คน คือ พี่ชาย 2 คน และตัวหมอกุ จากการที่พ่อของท่านมีอาชีพเป็น หมอพื้นบ้านชอบช่วยเหลือรักษาคคน จึงเป็นที่รู้จักของคนในอำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี ดังนั้น จึงถือได้ว่าพ่อของ “หมอกุ” มีทุนทางสังคมพอสมควร

จากบริบทของวัฒนธรรมการผลิตสมัยใหม่ในภาคเกษตรของภาคตะวันออก เป็นตัวหล่อหลอมเส้นทางชีวิตของ “หมอกุ” ได้พัฒนาจากชาวไร่ไปสู่ผู้ประกอบการการเกษตรเบื้องต้น ในการพัฒนาไปสู่ผู้ประกอบการนั้นคือการก่อรูปความคิดผู้ประกอบการตั้งแต่วัยเด็กเป็นต้นมา

### 1. การก่อรูปแนวคิดผู้ประกอบการ

แนวคิดผู้ประกอบการตามที่ แม็คคลีแลนด์ (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2518 ก, หน้า 178 - 200) ได้สรุปไว้ คือในกระการแรกผู้ที่พัฒนาขึ้นเป็นผู้ประกอบการนั้นจะต้องแสดงให้เห็นว่า มีความสนใจในอาชีพทางธุรกิจเป็นผู้มีความกล้าเสี่ยง ในการลงทุนเนื่องจากมีความชำนาญ ในการประกอบการทางธุรกิจเป็นผู้มีความขยันขันแข็งในการทำงานอย่างสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบได้ว่าจะป็นงานส่วนตัวหรืองานส่วนรวม การมุ่งผลสำเร็จของงานโดยมีกำไรเป็นตัวตั้ง ในกรณีของ “หมอกุ” พบว่า แนวคิดผู้ประกอบการก่อรูปขึ้นมาจากการเรียนรู้คุณค่า 3 ประการหลัก คือ คุณค่าของเงิน ความขยันขันแข็งในการทำงานและความสามารถในการจัดการผลิต

บริบทการก่อรูปผู้ประกอบการของ “หมอกุ” ที่สำคัญก็คือบริบทของครอบครัวกล่าวคือ เมื่อครอบครัวของ “หมอกุ” ได้มาอยู่ที่อำเภอพนัสนิคม ขณะที่ท่านอายุได้ 3 ขวบ พ่อของท่าน เสียชีวิตทำให้ครอบครัวของท่านขาดเสาหลัก ศิษย์ของพ่อจึงแนะนำให้ครอบครัวของท่านย้ายไป อยู่ที่บ้านหนองอิฐ อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี เนื่องจากมีที่ดินทำกินที่ดีกว่าและอยู่ใกล้กับศิษย์ ของพ่อที่พ่อดูแลได้ ครอบครัวของท่านจึงย้ายมาอยู่ที่แห่งใหม่และแม่ของท่านได้แต่งงานใหม่กับ คนจีน และมีน้องที่เกิดจากพ่อเลี้ยง 3 คน เป็นน้องสาว 2 คน และน้องชาย 1 คน การย้ายมาอยู่ที่ แห่งใหม่ทำให้ครอบครัว “หมอกุ” และตัวของท่านเองต้องขยันทำงานมากขึ้นเพื่อให้ได้เงินมาใช้ ในแต่ละวัน

### 1.1 การเรียนรู้คุณค่าของเงินและความขยันขันแข็งในวัยเด็ก

ในช่วงที่ “หมอกุ” มาอยู่กับพ่อเลี้ยงซึ่งมีอาชีพขายหมูในตลาดหนองอิฐ ทำให้ท่าน ได้เรียนรู้วิธีการทำงานหาเงินมาตั้งแต่เด็ก เช่น การรับจ้างคนในตลาดขายขนุนให้กับคนจีนที่สุบฝั้น ในโรงสุบฝั้น บางครั้งท่านรับจ้างซื้อฝั้นให้กับคนจีนที่สุบฝั้นเพื่อให้ได้เงิน

นอกจากการทำงานในตลาดสดโดยนำขนุนไปขาย และรับจ้างซื้อฝั้นยังทำให้ท่านได้ เรียนรู้คุณค่าของเงินจากวิถีชีวิตของคนจีนเวลาสุบฝั้นว่าคนที่ไม่มีเงินมากมักจะให้เป็นลูกพี่ คนที่ไม่มี เงินต้องคอยเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการสุบฝั้นไว้ให้ เพื่อว่าตนจะได้สุบฝั้นกับลูกพี่ด้วย การทำงาน หาเงินของ “หมอกุ” ในวัยเด็กเป็นไปด้วยความขยันขันแข็งโดยที่ท่านทำเช่นนี้เป็นประจำ

ต่อมาพ่อเลี้ยงที่ขายหมูในตลาดหนองอิฐต้องเลิกขายหมูเนื่องจากการขายหมูสมัย นั้นต้องประมูลราคากันในตลาด พ่อเลี้ยงต้องแข่งขันประมูลด้วยจำนวนเงินที่สูงกว่าคนอื่น การประมูลด้วยราคาที่สูงแต่ต้องมาขายในราคาที่ต่ำเพราะคนซื้อไม่สามารถรู้ราคาหมูที่สูงได้ทำให้ พ่อเลี้ยงต้องขาดทุนและเลิกขายหมูไปในที่สุด ทำให้ “หมอกุ” ได้เรียนรู้ถึงการตลาดว่าหากมี การลงทุนสูงแต่ขายด้วยราคาที่ต่ำทำให้เกิดการขาดทุนกิจการต่าง ๆ ก็อยู่ไม่ได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็น การเรียนรู้ถึงการตลาดจากประสบการณ์ตรงจากคนในครอบครัว “หมอกุ” เป็นครั้งแรกก็ว่าได้

เมื่อเลิกขายหมูพ่อเลี้ยงมาขายกล้วยเตี้ยแทน แต่ขายไม่นานก็เลิกเพราะขาดทุนอีก จนเมื่อรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัช มีนโยบายปราบปรามฝิ่น และมีการไล่จับฝิ่นกันอยู่เป็น ประจำ ทำให้ครอบครัวของหมอกุต้องเปลี่ยนอาชีพเป็นลูกไร่และเข้าไปอาศัยอยู่ในไร่ของเจ้าของ ที่ดิน การเป็นลูกไร่ทำให้ครอบครัว “หมอกุ” มีประสบการณ์ทางการเกษตร เนื่องจากสามารถปลูก ทุกอย่างที่ยากปลูกโดยไม่เน้นพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น ปลูกอ้อย ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกถั่ว ปลูกขมิ้น ปลูกมันเทศ ปลูกผัก ทำนา การที่เจ้าของที่ดินไม่เน้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเนื่องจาก เจ้าของที่ดินต้องการเพียงให้มีคนเข้าไปใช้ประโยชน์ทำการเกษตรในที่ดินของตนเพื่อจะได้มีสิทธิ์ ในการถือครองที่ดิน

ขณะที่เป็นลูกไร่ “หมอกุ” อายุประมาณ 8 – 9 ขวบท่านได้ตระหนักถึงคุณค่าของเงินท่านจึงไปรับจ้างเลี้ยงควาย ท่านเล่าว่าช่วงที่มาอยู่ในไร่เป็นช่วงเวลาที่มีความอดทนอย่างมาก เนื่องจากพ่อเลี้ยงก็ยังไม่เลิกสูบฝิ่น บางครั้งเวลาที่พ่อเลี้ยงใช้ให้ไปซื้อฝิ่นท่านก็แอบเก็บเงินไว้ทีละ 50 สตางค์ ถึงความขัดสนในช่วงนั้นทำให้ “หมอกุ” ยังตระหนักถึงคุณค่าของเงินมากขึ้น ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า (คำรงค์ศักดิ์ หุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

“...ไปโรงเรียนไม่มีเงินบางครั้งหม้อข้าวแตกเป็นสนิมเวลาใส่ข้าวเข้าไปมันก็บูดกินไม่ได้...เงินจะตัดผมก็ไม่มี สมัยนั้นตัดผม 2 สลึงนะ แม้จะใช้มีด โกง โกงเลย.. ยาสระผมก็ใช้แพบใช้สบู่สระ...”

แม้เมื่อเข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนท่านยังไปรับจ้างหาเงิน เช่น การล้างจาน ทูบน้ำแข็ง ให้กับแม่ของเพื่อนที่ขายของในโรงเรียน โดยแลกกับการที่ท่านกับน้องจะได้กินขนม

จากประสบการณ์การทำงานด้วยความขยันขันแข็งในวัยเด็กของนายคำรงค์ศักดิ์ หุมแสงพันธ์ที่ผ่านมาช่วยให้ท่านเห็นคุณค่าของเงินที่ได้มาจากการทำงานรับจ้างตั้งแต่การรับจ้างขายขนมในตลาดหนองอีรุณ รับจ้างซื้อฝิ่นให้กับคนจีนที่สูบฝิ่น รับจ้างเลี้ยงควาย จนกระทั่งมารับจ้างล้างจาน ทูบน้ำแข็งให้กับแม่ค้าที่โรงเรียนเพื่อแลกขนม ประสบการณ์ในการเรียนรู้คุณค่าของเงินและความขยันขันแข็งในวัยเด็กของ “หมอกุ” จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อรูปแนวคิดผู้ประกอบการ

## 1.2 การเรียนรู้การจัดการผลิตจากประสบการณ์ของครอบครัว

การสร้างถนนสุขุมวิทตั้งแต่ช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาจนถึงการเปิดใช้สะพานบางปะกง (เทพหัสดินทร์) ในปี พ.ศ. 2494 มีผลให้เกิดการบุกเบิกป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจในภาคตะวันออก การบุกเบิกป่าเริ่มต้นจากการสัมปทานตัดไม้เพื่อนำไม้มาแปรรูปส่งออกไปขายต่างประเทศ หลังจากตัดไม้แล้วนายทุนตัดไม้จะปล่อยป่าทิ้งไว้ปล่อยให้ผู้มีอิทธิพลและชาวบ้านเข้ามาบุกรุกป่าตามเส้นทางชักลากไม้ซุง เพื่อปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา และผลไม้ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และโอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2548 ข, หน้า 10 - 11)

การปลูกพืชเศรษฐกิจในภาคตะวันออกขยายตัวยิ่งขึ้น เมื่อได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของรัฐบาลตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (2504 -2509) เมื่อรัฐบาลส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงเกิดความต้องการที่ดินเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ป่าหลังจากตัดไม้สัมปทานแล้วจะถูกนายทุนเจ้าของที่ดินบางกลุ่มเข้าไปจับจองซื้อขายทำให้ป่าถูกแบ่งเป็นแปลงเล็ก แปลงน้อย และเกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มนายทุนและผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ เพื่อแย่งชิงความเป็นเจ้าของผืนป่าและที่ดินเกิดขึ้น การซื้อขายผืนป่ามักซื้อขายด้วยปากเปล่าเนื่องจากยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ และหลักฐานใดที่จะนำมา

ยืนยันความเป็นเจ้าของที่ดินได้ ราคาซื้อขายที่ดินจึงไม่แพงนักโดยอยู่ระหว่างไร่ละ 20 – 40 บาท เท่านั้นเอง (วิบูลย์ เข้มเฉลิมและคณะ, 2548, หน้า 183 – 186)

การส่งเสริมในการขยายพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจในภาคตะวันออกมีผลต่อชีวิตของ “หมอกุ” เนื่องจากในปี พ.ศ. 2503 ได้มีเจ้าของที่ดินอีกคนหนึ่งมาชวนครอบครัวท่านให้ไปเป็น ลูกไร่ ประกอบเจ้าของที่ดินเดิมได้ขายที่ดินให้กับนายทุน ดังนั้นครอบครัวของท่านจึงต้องอพยพ จากอำเภอบ้านบึงไปเป็นลูกไร่ที่อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี

ท่านเล่าให้ฟังถึงการเข้ามาเป็นลูกไร่ในที่ดินทำการเกษตรที่อำเภอหนองใหญ่ว่า ตอนเข้ามาช่วงแรกนั้นพื้นที่ยังเป็นป่าดงดิบอยู่จึงต้องตัดไม้ และราก ไม้ ออกเพื่อให้มีถนนเข้ามา ในไร่ และนำไม้มาทำบ้าน “หมอกุ” เรียนรู้ว่าการตั้งถิ่นฐานใหม่ต้องเริ่มต้นทำกิจกรรม 3 อย่างแรก คือ หนึ่งต้องปลูกบ้านเพื่อให้ครอบครัวได้มีที่พักที่นอน สองต้องขุดส้วมเพื่อเป็นที่ขับถ่ายของคน ในบ้าน และสามต้องขุดบ่อเพื่อจะให้มีน้ำในการปลูกผัก ไร่ ไม้ ในครอบครัว ท่านเล่าว่าลักษณะ ของการทำกิจกรรมทั้งสามอย่างนี้เป็นลักษณะของคนจีนที่มักทำเมื่อเวลาเข้าไปตั้งถิ่นฐานหรือ หาที่อยู่ใหม่ (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

เมื่อเข้ามาทำพืชเศรษฐกิจในอำเภอหนองใหญ่ครอบครัวของท่านมีการจัดการใน การผลิตโดยปลูกอ้อย และมันสำปะหลัง เพื่อป้อนโรงงาน นอกจากนี้ยังจัดการในด้านการบริโภค อีกด้วยกล่าวคือต้องปลูกผัก ปลูกข้าว ไร่ ไม้ ในครอบครัว ปลูกสมุนไพรไว้รักษาคนในครอบครัว และคนอื่น ๆ เมื่อยามเจ็บป่วยเหมือนกับที่เคยทำมาเมื่อครั้งอยู่ที่อำเภอบ้านบึง ในการปลูกอ้อย และ ปลูกมันสำปะหลัง เพื่อป้อนโรงงานนั้น “หมอกุ” ได้เรียนรู้ในการจัดการ การเป็นผู้ประกอบการ ภาคเกษตรกรรมอย่างเป็นระบบจากกระบวนการผลิตพืชเศรษฐกิจ

จากการศึกษาจะพบว่า การก่อรูปแนวคิดผู้ประกอบการของ “หมอกุ” นั้นมา จากการทำงานตลอดจนการเรียนรู้การจัดการผลิตที่เกิดจากประสบการณ์ของครอบครัว การจัดการในการผลิตทางการเกษตรของครอบครัว “หมอกุ” ยังเป็นการทำเกษตรของแรงงาน ครอบครัวโดยมีพ่อเลี้ยงและคนในครอบครัวเป็นกำลังสำคัญ

1.2.1 ที่ดิน ในฐานะที่ “หมอกุ” เป็นเพียงลูกไร่ ที่ดินปลูกพืชเศรษฐกิจของ ครอบครัว “หมอกุ” จำนวน 50 ไร่เป็นเพียงการเช่าที่สำหรับเพาะปลูกเนื่องจากเจ้าของที่ดินต้องการ สิทธิครอบครองตามกฎหมายจึงต้องหาครอบครัวเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดิน ในการจัดการที่ดินใน กรณีนี้ใช้ในการทำการเกษตรปลูกอ้อย และมันสำปะหลังเป็นสำคัญ

1.2.2 ทุน ทุนเศรษฐกิจของครอบครัว “หมอกุ” มาจากฟุ้งฟิงภายนอกครอบครัว กล่าวคือ การมาทำเกษตรที่อำเภอหนองใหญ่ทำให้ท่านรู้จักกับเจ้าของร้านยา โดยคำแนะนำจาก เจ้าของที่ดินทำให้ในการจัดด้านทุนของครอบครัว “หมอกุ” จะได้รับความช่วยเหลือเรื่องเงินทุน

จากเจ้าของร้านยาในเวลาชัดเจนมักเบิกล่วงหน้ากับเจ้าของร้านยาอยู่เป็นประจำ เมื่อถึงเวลาตัดอ้อย และมันสำปะหลังเข้าโรงงาน เงินสุทธิที่เหลือครอบครัวยกของทานนำไปฝากไว้ที่ร้านยาแห่งนี้ หักลบบัญชีในปีต่อไปก็มาเบิกใหม่ ในการจัดการเงินทูลดังกล่าวจะใช้ซื้อสารเคมีจำพวกยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี และเป็นค่าแรงงาน

**1.2.3 เทคโนโลยี** การปลูกพืชเศรษฐกิจในช่วงนี้ยังไม่มีเทคโนโลยีที่ซับซ้อนมากนักทำให้การจัดการด้านเทคโนโลยีไม่ยุ่งยากมากนักเพราะเทคโนโลยีที่ใช้กันส่วนใหญ่เป็นเทคโนโลยีพื้นบ้านทั่วไป เช่น การใช้ขอบ เสียม มีด เป็นต้น อุปกรณ์เหล่านี้ใช้ในการปรับหน้าดิน ขร่อง ตัดอ้อย และขุดหัวมัน ส่วนการจัดการเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่กันอย่างกว้างขวางได้แก่ การใช้ยาฆ่าแมลง ยาปราบศัตรูพืช และปุ๋ยเคมี

**1.2.4 แรงงาน** การจัดการด้านแรงงานที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครอบครัว “หมอกุ” ทำให้การจัดการแรงงานง่าย นอกจากนี้มีการว่าจ้างแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มเติมได้แก่ แรงงานที่มาจากจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี โดยครอบครัว “หมอกุ” จะนำรถบรรทุกสิบล้อไปรับคนงานเหล่านั้นมาในช่วงที่มีการตัดอ้อย และขุดมันสำปะหลังป้อนเข้าโรงงาน

## 2. กระบวนการผลิตของเกษตรกรเคมี

เกษตรเคมี (Chemical Agriculture) เป็นรูปแบบการผลิตของการเกษตรที่พัฒนาขึ้นในประเทศตะวันตกโดยเฉพาะประเทศอังกฤษ ในทศวรรษที่ 1870 – 1890 หลังจากนั้นได้แพร่ขยายไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกรวมทั้งประเทศไทยซึ่งได้รับอิทธิพลหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การเข้ามาของเกษตรเคมีในประเทศไทยเกิดขึ้นภายใต้กระบวนการที่เรียกว่า “การปฏิวัติเขียว” (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2535, หน้า 17 - 18)

การปฏิวัติเขียว หมายถึงการเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมมาเป็นการทำการเกษตรแบบใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง โดยมีการใช้พันธุ์พืชที่ผสมพันธุ์ขึ้นใหม่ การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เครื่องจักรกลการเกษตร การชลประทานแบบใหม่ และความรู้เกี่ยวกับการจัดการฟาร์มอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ดังนั้นการผลิตแบบเกษตรเคมี จึงมีลักษณะที่สำคัญดังนี้ (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2535, หน้า 15)

1. เป็นระบบการเกษตรที่อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่
2. เป็นระบบการเกษตรที่เน้นการลงทุนจำนวนมากแทนการใช้แรงงานโดยทูลดังกล่าวปรากฏในรูปของเครื่องจักรกล ปัจจัยการผลิตซึ่งได้แก่ พันธุ์พืช – สัตว์ ปุ๋ยเคมีกำจัดศัตรูพืช
3. เป็นระบบการเกษตรที่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตพืชและสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งในพื้นที่ขนาดใหญ่

4. เป็นระบบการเกษตรที่มีการใช้พลังงานสูงโดยพลังงานที่ใช้จะอยู่ในรูปของน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องจักรกลการเกษตรโดยตรง การใช้ปิโตรเลียมเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมปุ๋ยและสารเคมีเกษตร รวมทั้งพลังงานที่ซ่อนอยู่ในกระบวนการผลิตและขนส่งปัจจัยการผลิตต่าง ๆ

5. เป็นระบบการเกษตร ที่บริษัทธุรกิจการเกษตรเข้ามามีอิทธิพลในการควบคุมปัจจัยการผลิต การแปรรูป การตลาดและการขนส่ง

6. เป็นระบบการเกษตรที่รัฐเข้ามามีบทบาทในการลงทุนสูง เช่น การเข้ามากำหนดว่าที่ใดควรจะปลูกอะไร กำหนดราคาสินค้าว่าสินค้าไหนจะมีราคาเท่าไร เป็นต้น

ในกระบวนการผลิตของเกษตรกรเคมี “หมอกุ” ได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในรูปของปุ๋ยเคมีที่ทำจากสารเคมีสังเคราะห์ การใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชเพื่อช่วยในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกร จากการศึกษพบว่าในการเป็นผู้ประกอบการทางการเกษตรของ “หมอกุ” ได้ใช้แนวทางในการทำเกษตรเคมีในการเพิ่มผลผลิต กล่าวคือ

การเป็นลูกไร่ของ “หมอกุ” ไม่อาจดำรงอยู่ได้เนื่องจากในปี พ.ศ. 2511 ได้มีนายทุนคนใหม่มาเช่าพื้นที่ของเจ้าของไร่นาเดิม เจ้าของไร่นาใหม่จึงบีบ “หมอกุ” ออกจากที่ดิน จากเดิมครอบครัวของ “หมอกุ” สามารถปลูกผัก ข้าว และสมุนไพรวักินได้พร้อม ๆ กับการปลูกอ้อยจึงไม่สามารถปลูกได้ เพราะเจ้าแก่คนใหม่ให้ปลูกเฉพาะอ้อยเท่านั้น พร้อมทั้งกดดันให้ลูกไร่ต้องทำสิ่งต่าง ๆ เป็นต้นว่าต้องขุดคลองให้ตรง สมัยนั้นการทำเช่นนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่ยากลำบากมาก เพราะไม่มีอุปกรณ์ที่ทันสมัยที่จะเป็นเครื่องทุ่นแรงให้กับลูกไร่ได้ ดังนั้น “หมอกุ” จึงต้องยกตัวเองและครอบครัวให้เป็นผู้ประกอบการธุรกิจเดี่ยวโดยอาศัยการเรียนรู้การจัดการผลิตจากประสบการณ์ของครอบครัว การประกอบธุรกิจของครอบครัว “หมอกุ” ที่เป็นไปได้ช่วงนั้นต้องเป็นธุรกิจครอบครัวและอาศัยกระบวนการผลิตของเกษตรกรสารเคมี ดังนี้

## 2.1 ที่ดิน

ในการปลูกพืชเศรษฐกิจของ “หมอกุ” ทำให้ท่านได้เรียนรู้ว่าในการจัดการที่ดินจำเป็นต้องมีที่ดินเป็นของตัวเอง ในช่วงนั้นคนจากอำเภอหนองใหญ่ที่รู้จักกันได้มาซื้อที่ดินบริเวณตำบลป่าขุบในกว่า 3,800 ไร่ และได้ชวน “หมอกุ” มาซื้อที่ดินบริเวณดังกล่าวในปี พ.ศ. 2512 “หมอกุ” ได้ซื้อที่ดินทั้งหมด 100 ไร่ ในราคาไร่ละ 20 บาท เป็นเงิน 2,000 บาท โดยอาศัยเงินที่ได้จากการขายควายที่เลี้ยงไว้ 2 ตัว เป็นเงิน 4,000 บาท ที่ดินนั้นยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ ทางกฎหมายมีเพียงใบที่ท่านเรียกว่า “ใบเหี้ยบอย่า” ท่านให้ความหมายว่า “ใครอย่าตรงไหนก็ของคนนั้น” (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2548)

บริเวณป่าขุบใน ในขณะนั้นมีลักษณะเป็นป่าดงดิบ มีต้นไม้ทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ก่อนที่จะมีการเข้ามาปลูกพืชเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่ประกอบ

อาชีพครีดย่าง เพื่อนำไปทำจี๊ได้ และขึ้นเขาไปตัดหวายมาขาย หรือมาสานทำเป็นเครื่องจักสาน (ไพรัช ถาวรวิริยะ, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2549)

เมื่อ “หมอกุ” ซื่อที่ดินเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ในระยะแรกท่านกับพี่ชายก็เข้ามาปรับพื้นที่เป็นอันดับแรกเนื่องจากสภาพป่าขณะนั้นยังคงเป็นป่าดงดิบซึ่งทำให้การเดินทางเข้าออกเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก การปรับพื้นที่เริ่มต้นจากการรวมตัวกันกับลูกไร่คนอื่น ๆ ที่มีพื้นที่ปากทางพอที่จะทำถนนเข้า – ออกได้ ลูกไร่เหล่านั้นก็จะมาช่วยกันโค่นต้นไม้ เอรอดแมคโครเข้ามาขุดราก และปรับพื้นดินเพื่อที่จะทำให้เป็นถนนเข้า – ออก

เมื่อทำถนนเข้า – ออกเรียบร้อยแล้ว ลูกไร่คนอื่น ๆ และตัว หมอกุกับพี่ชายจึงปรับพื้นที่ เพื่อทำการเกษตรโดยเริ่มจากการโค่นต้นไม้ ขุดรากไม้ ออกปรับสภาพหน้าดินให้มี ความเสมอ และขุดร่องดิน “หมอกุ” ได้เริ่มปลูกอ้อย และพืชผักต่าง ๆ และจากการที่มีแรงงานน้อย ทำให้ครอบครัวหมอกุปลูกอ้อยได้เพียง 15 ไร่ และได้ตัดอ้อยครั้งแรกในปี พ.ศ. 2513

ในการตัดอ้อยแต่ละครั้ง “หมอกุ” ไม่สามารถขนอ้อยออกจากไร่ได้ เนื่องจากสมัยนั้นต้องรอรถบรรทุกจากนายทุนเข้ามาขนออกไป ในการขนอ้อยนายทุนจะใช้ระบบการหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ ทำให้ลูกไร่ และท่านเองไม่สามารถรู้ได้เลยว่า รถจะเข้ามาขนอ้อยของตนเองเมื่อไหร่ การที่รถขนอ้อยมาโดยไม่ได้นอกล่วงหน้าทำให้ลูกไร่ตัดอ้อยไม่ทัน แต่เมื่อต้องตัดอ้อยรอทำให้น้ำหนักอ้อยเบาขายได้ราคา (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

จากการศึกษาพบว่าการจัดการเรื่องที่ดินของ “หมอกุ” เมื่อมีที่ดินเป็นของตนเองมีการจัดการอย่างเป็นระบบอันเนื่องมาจากการเรียนรู้ในอดีตเห็นได้จากการลงมือช่วยกันทำถนนเพื่อใช้ในการเข้า – ออก ปรับพื้นที่เพื่อใช้ในการเพาะปลูก และค่อย ๆ ทำทีละเล็กละน้อยเพราะมีแรงงานน้อย การจัดการได้เช่นนี้เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตนำไปสู่การเป็นผู้ประกอบการของ “หมอกุ”

## 2.2 ทู่นในการดำเนินการ

ในการปลูกอ้อยแต่ละครั้งพบว่าต้องใช้เงินจำนวนมากเพื่อใช้ในการบริหารจัดการ “หมอกุ” จำเป็นต้องกู้เงินมาลงทุน ทั้งนอกระบบและในระบบโดยท่านเข้าไปจัดการทุน ดังนี้

**2.2.1 เงินกู้นอกระบบ “หมอกุ” มีการจัดการเงินกู้ที่ได้มาจากนอกระบบท่านเข้าไปจัดการด้วยการปลูกอ้อยระยะแรก** เมื่อมีเงินเหลือจากการขายผลผลิตส่งเข้าโรงงาน และซื้อของกินของใช้เข้าครอบครัวแล้ว “หมอกุ” จะนำเงินไปฝากกับชินแสในอำเภอหนองใหญ่ ซึ่งเป็นที่คุ้นเคยกับครอบครัว เมื่อครอบครัวขาดเงินเรื่องเงิน “หมอกุ” ก็จะไปเบิกจากร้านขานี้โดยทางร้านขายจะหักเงินออกจากเงินที่ฝากเงินไว้ ดังนั้นเมื่อครอบครัวต้องการเงินมาลงทุนชินแสเป็นนายทุนรายแรกที่ “หมอกุ” กู้ ท่านเล่าว่า (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

“...กูรายเดียว เป็นร้านหมอลิ้นแส ที่เอาเงินไปฝากตั้งแต่อยู่หนองใหญ่ พอเราได้เงินหมื่นก็ฝากไว้ บางทีไม่มีก็เบิก เขาก่อน...”

**2.2.2 เงินกู้ในระบบ** การปลูกอ้อยในระยะต่อมา มีการขยายพื้นที่การเพาะปลูก มากขึ้นเงินกู้ที่ได้มาจากเงินแสไม่เพียงพอที่จะมาลงทุน “หมอลุ” จึงกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) โดยในช่วงแรกกู้มา 5,000 บาท และจากสหกรณ์ การเกษตรตำบลป่ายุบในอีก 3,000 บาท (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

พบว่าในการจัดการเรื่องทุน “หมอลุ” มีกล้าเสี่ยงที่จะนำเงินมาลงทุนด้วยการกู้ มาจากทั้งในและนอกระบบ อันเป็นลักษณะประการหนึ่งของผู้ประกอบการตามที่แม็คคลีแลนค์ได้ สรุปถึงลักษณะของผู้ประกอบการว่าต้องมีความกล้าเสี่ยงในการลงทุนต้องเผชิญหน้ากับความ เสี่ยง ด้วยความชำนาญ และจากประสบการณ์ในการทำงาน

### 2.3 เทคโนโลยี

จากการเป็นผู้ประกอบการในการปลูกอ้อยของ “หมอลุ” พบว่ามีการใช้เทคโนโลยี สมัยใหม่เข้ามาช่วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เครื่องจักรสมัยใหม่ ๆ ได้แก่ รถไถ รถแทรกเตอร์ รถบรรทุก เป็นต้น เข้ามาช่วยในการจัดการผลผลิต เทคโนโลยีได้เปลี่ยนจากเดิมที่ใช้จอบ และ แรงงานคนเป็นหลัก ต่อมาเริ่มมีการใช้แรงงานสัตว์ ได้แก่ ควายเพื่อใช้ไถปรับพื้นที่แทนแรงงานคน ต่อมา มีการจัดการในด้านเทคโนโลยีโดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการปรับพื้นที่ดินด้วย การจ้างในการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาขึ้นอยู่กับความจำเป็นในการใช้งาน เช่น การว่าจ้างรถ ไถเข้ามาไถดินเพื่อปรับดินให้เป็นร่อง โดยให้ค่าจ้างไร่ละ 300 – 400 บาท ขึ้นอยู่กับที่ดิน (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

ในการจัดการเรื่องพันธุ์อ้อยที่นำมาปลูก พบว่ามีการใช้พันธุ์อ้อยที่เป็นพันธุ์พื้นบ้าน หรือพันธุ์ที่เกษตรกรทั่วไปนิยมปลูก และพันธุ์อ้อยที่ทางราชการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพันธุ์ พื้นบ้านที่ “หมอลุ” ปลูกได้แก่ พันธุ์อ้อยเหลือง อ้อยแดง อ้อยขาวไก่ และอ้อยขิง ต่อมาทางราชการ เข้ามาส่งเสริมและนำพันธุ์อ้อยพันธุ์ต่าง ๆ เข้ามาให้เกษตรกรปลูก ได้แก่ พันธุ์ฮาวาย พันธุ์ชินด้า และพันธุ์ F56 (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

จะพบว่าในการจัดการเรื่องเทคโนโลยี “หมอลุ” มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้า จัดการผลผลิต มีการนำพันธุ์อ้อยใหม่ที่ราชการส่งเสริมมาปลูกเพื่อให้ได้ราคาเป็นไปตามตลาด อันเป็นการจัดการของผู้ประกอบการอย่างเต็มตัว

### 2.4 แรงงาน

“หมอลุ” มีการจัดการด้านแรงงานโดยในช่วงแรก “หมอลุ” สามารถอาศัยแรงงาน ในครอบครัวทำการเพาะปลูกเป็นหลักได้แต่เมื่อมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกมากขึ้น ด้วยระยะเวลา

ของการเก็บเกี่ยวระยะสั้น และมีพื้นที่มากทำให้ท่านต้องจำเป็นหาแรงงานเข้ามาช่วยท่านจึงมีการจัดการด้านแรงงานโดยแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

**2.4.1 แรงงานประจำ** ได้แก่ แรงงานที่มาทำงานทั้งครอบครัว ส่วนมากจะเป็นแรงงานที่อยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจะรับมาทั้งครอบครัว และเข้ามาทำงานในทุกขั้นตอนของการปลูกอ้อย ยกเว้นการเตรียมพื้นที่ เนื่องจากการเตรียมพื้นที่จะเป็นการจ้างรถไถมาปรับที่ดินก่อน ดังนั้นคนงานจะเริ่มทำงานในส่วนของการปลูก การดูแลรักษา การฉีดยาเป็นต้น พบว่าในช่วง ปี พ.ศ. 2512 – 2515 นั้น หมอภู่ให้ค่าจ้างแรงงานวันละ 12 บาท โดยจะมีการปรับขึ้นเรื่อย ๆ (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

**2.4.2 แรงงานที่มาในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว** เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตอ้อยนั้น การตัดอ้อยให้ทันกับการป้อนเข้าสู่โรงงาน ทำให้ต้องรับแรงงานเพิ่มขึ้น จำเป็นที่ “หมอภู่” ต้องรับแรงงานมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นหลัก ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี โดยมีผู้ที่ติดต่อไว้ให้ก่อน เมื่อถึงเวลาจะนำรถบรรทุก 10 ล้อไปรับแรงงานเหล่านี้จะมาเฉพาะในช่วงที่มีการเก็บเกี่ยวผลผลิตเท่านั้น โดยครั้งแรกให้ค่าจ้างวันละ 20 บาท และมีการปรับขึ้นมาเรื่อย ๆ เป็น วันละ 50 บาท จนกระทั่งครั้งสุดท้ายก่อนเลิกปลูกให้วันละ 80 บาท (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

ในกระบวนการผลิตของเกษตรกรชาวเคมีของ “หมอภู่” พบว่า ท่านได้มีการดำเนินการของการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจครอบครัวอย่างเต็มตัวโดยใช้ความรู้จากประสบการณ์เข้าไปจัดการกับที่ดิน หุ่น เทคโนโลยี และแรงงานในการผลิตของการทำเกษตรเคมี

### 3. ทางตันของเกษตรกรเคมี

“หมอภู่” ได้ดำเนินการประกอบธุรกิจการทำเกษตรเคมีด้วยการปลูกอ้อยที่ป่าขุนในมาเป็นระยะเวลาเกือบ 10 ปี และมีการขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกหลายร้อยไร่ แต่ฐานะของท่านยังไม่มั่นคงมากนัก เนื่องจากต้นทุนการปลูกอ้อยที่สูงแต่ผลตอบแทนเมื่อป้อนผลผลิตเข้าสู่โรงงานกลับไม่ช่วยทำให้ครอบครัวมีฐานะที่ดีขึ้นได้ ตรงกันข้าม “หมอภู่” ยังต้องเป็นหนี้ที่เพิ่มสูงมากขึ้น กล่าวคือ

เมื่อขยายพื้นที่ปลูกอ้อยมากขึ้นทำให้ต้นทุนในการผลิตเพิ่มสูงขึ้นไปด้วย “หมอภู่” จึงกู้เงินจากร้านยาที่เคยนำเงินไปฝาก ที่อำเภอหนองใหญ่มาซื้อรถบรรทุก เพื่อเพิ่มความสะดวกในการขนอ้อยเข้าโรงงาน ท่านขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เป็นกว่า 200 ไร่ จากเดิมที่มีเพียง 100 กว่าไร่ ผลที่ตามมาคือการลงทุนในการปลูกอ้อยเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย ได้แก่ การว่าจ้างคนงานโดยการนำรถสิบล้อไปรับ การซื้อยามาแมลง และยาปราบศัตรูพืช ประกอบกับช่วงเวลานั้นพี่ชายท่านได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ส่งผลให้ขาดคนมาช่วยบริหารและการเป็นผู้ใหญ่บ้านของพี่ชายเป็น

การเพิ่มภาระการใช้จ่ายเงินสูงขึ้นตามไปด้วยเนื่องจากต้องปฏิบัติหน้าที่ผู้ใหญบ้าน (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

ในปี พ.ศ. 2520 เจ้าของร้านยาที่ท่านยืมเงินมาลงทุนได้ระบุว่า “หมอกุ” เป็นหนี้อยู่เกือบ 3 ล้านบาท และต้องเสียดอกเบี้ยปีหนึ่ง 5 – 6 แสนบาท เจ้าของร้านยาได้อื่นข้อเสนอว่า ถ้าไม่ชำระหนี้จะยึดที่ดินทั้งหมด “หมอกุ” จึงขอโอกาสหาเงินมาใช้หนี้ทางเจ้าของร้านยา เห็นว่า “หมอกุ” เป็นคนทำงานมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เป็นคนเอาจริง เอาจริงในการทำงาน ขยันขันแข็งจึงให้โอกาส “หมอกุ” ทำงานหาเงินมาใช้หนี้ “หมอกุ” จึงกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และกู้สหกรณ์ ในปี พ.ศ. 2523 เพื่อนำมาเสียดอกเบี้ย และเริ่มหันมาปลูกผักหมุนเวียนชนิดอื่น ๆ ควบคู่ไปกับการปลูกอ้อยด้วย (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

ช่วงปลายปี พ.ศ. 2527 เกิดวิกฤติราคาอ้อยที่ตกต่ำลงตามภาวะของตลาดโลก (สุรารทิพย์ พิสิฐบัณฑิต, 2529, หน้า 30) ราคาอ้อยในช่วงนั้นตกต่ำจากที่เคยมีราคาตันละ 620 – 650 บาท ในปี พ.ศ. 2524 เหลือเพียงตันละ 280 บาท (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2548)

วิกฤติราคาอ้อยตกต่ำทำให้ “หมอกุ” และชาวไร่อ้อยต้องไปเดินขบวนเพื่อต่อรองราคาอ้อยกับภาครัฐ ที่ศาลากลางจังหวัดชลบุรี แต่ไม่ได้รับการช่วยเหลือแต่อย่างใด ตรงกันข้ามกับต้องถูกเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าของโรงงาน ในการทำสัญญาเงินกู้ซ้ำเติม (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

จากการคำนวณในฐานะผู้ประกอบการ “หมอกุ” พบว่าการปลูกพืชเศรษฐกิจได้มาถึงทางตันทางธุรกิจแล้ว ดังนั้นท่านจึงบอกกับสมาชิกในครอบครัวว่าจะหยุดปลูกอ้อยเข้าโรงงานเมื่อเป็นเช่นนั้นนายทุนที่เคยส่งเสริมให้กู้ยืมมาไม่ยอมให้เงินกู้อีกเนื่องจากไม่สามารถหารายได้จากการปลูกอ้อยป้อนเข้าโรงงาน ทำให้ท่านต้องตัดสินใจขายที่ดินจำนวนกว่า 100 ไร่ เพื่อทยอยใช้หนี้ที่เหลือ และหันมาทำธุรกิจเกษตรทางเลือกอื่น

### การผลิตช่วงเปลี่ยนผ่าน

หลังจากที่ “หมอกุ” ทำการเกษตรแบบใช้สารเคมีมานานนับสิบ ๆ ปีแต่ก็ยังไม่สามารถทำให้ธุรกิจของครอบครัวตั้งตัวได้แต่กับต้องมีหนี้สินมากมาย จากการกู้เงินทั้งใน และนอกระบบมาลงทุนดังกล่าวภาวะของการจนตรอกของพืชเศรษฐกิจทำให้ “หมอกุ” ต้องปรับเปลี่ยนแนวความคิดจากเดิมที่ต้องผลิตเพื่อป้อนเข้าสู่โรงงาน โดยให้หน่วยงานอื่นเป็นผู้กำหนดพืชเศรษฐกิจ มาเป็นการผลิตเกษตรทางเลือกที่ตัวเองเป็นผู้กำหนดราคาเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนการผลิตจากการผลิตแบบพึ่งสารเคมี ไปสู่การผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ในช่วงเปลี่ยนวัฒนธรรมการผลิตมีกระบวนการดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

จากภาวะการจนตรอกของการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อป้อนโรงงานคือภาวะที่ชีวิตขาดความสุข และมั่นคงในฐานะการเงิน แต่ต้องประสบกับปัญหาหนี้สินที่เพิ่มเรื่อย ๆ ทำให้ “หมอกุ” กลับมาทบทวนชีวิตทางธุรกิจประกอบกับการได้ไปดูงานของเกษตรกรในภาคตะวันออกพบว่า เกษตรกรมีความสุขกับการทำสวนผลไม้ของตนอยู่อย่างสมถะ เรียบง่าย และไม่เป็นหนี้สิน ภาวะเช่นนี้แตกต่างจากเกษตรกรที่ทำไร่อ้อย ที่ดำรงชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย หรุหร่า แต่กลับมีหนี้สิน (คำรงค์ศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2548)

ประกอบกับเวลาที่ท่านนั่งรถจะชอบฟังวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์วิทยุดังกล่าวมักพูดถึงเกี่ยวกับการทำมหากินที่เรียกว่า “เกษตรพึ่งพา หรือ เกษตรกรรมยั่งยืน” หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งที่เป็นของรัฐ หน่วยงานพิเศษ ภาคธุรกิจ และสื่อมวลชนได้หันมาให้ความสนใจในการส่งเสริมการทำเกษตรแบบพึ่งพากันมาก (อนุสรณ์ อุณโณ, 2548, หน้า 207 – 225) “หมอกุ” จึงหันไปสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรทางเลือกใน 2 รูปแบบ คือ

#### 1. การทำเกษตรผสมผสาน

จากการพัฒนาที่เน้นการทำพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การลดลงของพื้นที่ป่า แหล่งน้ำมีความแห้งแล้งลง ผลผลิตการเกษตรลดลง และราคาผลผลิตตกต่ำ ดังนั้นภาครัฐจึงหันมาให้ความสำคัญกับการเกษตรแบบยั่งยืนมากขึ้น โดยการให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น พันธุ์พืช ระบบชลประทาน สินเชื่อ เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ และการยกระดับรายได้ การทำเกษตรแบบยั่งยืนต้องเน้นการปรับโครงสร้างการผลิตทางการเกษตรให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และความต้องการของตลาด ด้วยการปรับระบบการเพาะปลูกและระบบไร่นาเป็นแบบผสมผสาน (อนุสรณ์ อุณโณ, 2548 ก, หน้า 207 – 225)

การประชาสัมพันธ์ความสำเร็จของการทำเกษตรกรรมยั่งยืนตามสื่อต่าง ๆ ทำให้เกษตรกรที่กำลังประสบปัญหาพืชเศรษฐกิจให้ความสนใจ และหลายคนได้หันมาทำเกษตรกรรมยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น (อนุสรณ์ อุณโณ, 2548 ข, หน้า 207 – 225)

“หมอกุ” และครอบครัวอยู่ในกระแสของเกษตรทางเลือกดังกล่าว ดังนั้นจึงได้เปลี่ยนจากการทำไร่อ้อยมาสู่การทำสวนผัก สวนผลไม้ โดยอาศัยความรู้จากประสบการณ์ในการปลูกผักมาควบคู่กับการปลูกพืชไร่ ในอดีตรวมถึงการได้ไปศึกษาดูงานจากสถานที่ต่าง ๆ กล่าวคือ (คำรงค์ศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2548)

ในช่วงที่ “หมอกุ” เน้นหนักการทำไร่อ้อยหลายร้อยไร่ ท่านได้แบ่งพื้นที่ไว้สำหรับการปลูกต้นไม้ และผลไม้อยู่บ้างโดยเฉพาะทุเรียน และเงาะ นอกจากนี้ท่านยังได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการของสหกรณ์การเกษตร อำเภอวังจันทร์ ดังนั้นจึงมีโอกาสดำเนินการไปศึกษาดูงาน และ

เข้าอบรมกับชาวไร่ชาวนาในแถบภาคตะวันออกอยู่เป็นประจำ กิจกรรมเหล่านี้ทำให้ “หมอกุ” ได้เรียนรู้เพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ และผลไม้

“หมอกุ” ได้ดำเนินการทำธุรกิจเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสานอย่างจริงจังในปีพ.ศ. 2528 ในช่วงแรกของเกษตรผสมผสานท่านเน้นหนักไปกับการปลูกผักทุกชนิดในพื้นที่ 20 – 30 ไร่ โดยปลูกกะหล่ำปลี ผักคะน้า ผักกาดขาว ถั่วพืยกยาว แตงกวา มะเข้เป้ง ต้นหอม ผักชี ต่อมาเกิดปัญหาเมื่อนำผักออกขายเนื่องจากผักที่ท่านปลูกตรงกับผักที่แม่ค้าขายในตลาดทำให้ผักมีราคาถูกลง และขายไม่หมด ท่านจึงลองเปลี่ยนตลาดจากที่ขายตลาดสด ไปขายที่ตลาดนัดแทน ในการปลูกผักแบบผสมผสานของ “หมอกุ” ยังคงมีการใช้สารเคมี 100 เปอร์เซ็นต์ ในการดูแลรักษาผัก (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2548)

การทดลองขายผักที่ตลาดนัดบ่อย ๆ ทำให้ “หมอกุ” เป็นที่รู้จักของแม่ค้าที่ตลาดสด ประกอบกับการมีผักเป็นจำนวนมากและหลากหลายชนิดทำให้แม่ค้าจากตลาดสดเข้ามาติดต่อรับผักของท่าน (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2548)

การขายผักในตลาดทำให้ “หมอกุ” ได้เรียนรู้ถึงวิธีการ และเทคนิคต่าง ๆ ในการขายผัก เพื่อให้ได้ราคา นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้ถึงการปลูกผักให้เหมาะสมกับฤดูกาลและเทศกาลต่าง ๆ เป็นต้นว่า ช่วงเทศกาลกินเจ พบว่าหัวไชเท้าจะขายดี เมื่อออกจากเทศกาลกินเจแล้วต้นหอม ผักชีจะขายดี ความรู้เช่นนี้ทำให้ “หมอกุ” สามารถปลูกผักได้หลายสิบไร่โดยการ กำหนดวันที่เริ่มปลูกไปจนถึงวันที่จะเก็บผลผลิต เพื่อให้ตรงกับเทศกาลดังกล่าว ดังนั้นผลผลิตของเกษตรผสมผสานที่ออกสู่ตลาดจึงได้ราคาดี

## 2. การเข้าสู่ธุรกิจสมุนไพร

จากพื้นฐานของครอบครัวที่มีพ่อเป็นจีนแสทำให้หมอกุมีพื้นฐานความรู้สมุนไพรมาจากครอบครัว ดังนั้นเมื่อ “หมอกุ” ย้ายไปอยู่ที่ใดก็ตามท่านมักจะปลูกสมุนไพร 3 ชนิด เสมอได้แก่ โศมิ้ว รังสิต พื้ทะเลาโยร และหญ้าน้ำดำ เมื่อชาวบ้านในชุมชนเจ็บไข้ได้ป่วยถ้าอาการไม่รุนแรง “หมอกุ” จะช่วยรักษาท่านจึงมักปลูกสมุนไพรควบคู่ไปกับการทำไร่อ้อย หรือการปลูกผักเสมอ

ความรู้ในการปลูกสมุนไพรเพื่อใช้รักษาโรคของ “หมอกุ” เกิดจากประสบการณ์ที่เคยเห็นผู้ใหญ่ในบริเวณบ้านที่อยู่ใกล้เคียงรักษาผู้ป่วยเมื่อท่านยังเด็ก ต่อมายังได้เรียนรู้จากศิษย์ของพ่อ ที่ถ่ายทอดความรู้ในการรักษาด้วยสมุนไพรให้กับท่าน เช่น การรักษาโรคกระดูก และพิษงู การมีความรู้เรื่องการใช้สมุนไพรทำให้ชาวบ้านในบริเวณหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงเมื่อไม่สบายกระดูกหัก งูกัดมาให้ท่านรักษาเสมอ นำไปสู่การประกอบธุรกิจในด้านสมุนไพรในเวลาต่อมา

## วัฒนธรรมการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์

### 1. ปัจจัยและเงื่อนไขการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรอินทรีย์ : การก่อรูปทุนทางวัฒนธรรม

ในการปรับเปลี่ยนจากวัฒนธรรมการผลิตโดยใช้สารเคมีมาสู่วัฒนธรรมเกษตรอินทรีย์ สมุนไพรของ “หมอกุ” พบว่ามีเงื่อนไขสำคัญ ได้แก่ เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ทางนโยบาย และทางสังคม ที่เอื้ออำนวยให้ “หมอกุ” ต้องทำการก่อรูปทุนทางวัฒนธรรมในรูปความรู้ของชุมชนเกี่ยวกับสมุนไพรและเกษตรอินทรีย์ในการปรับเปลี่ยนจากวัฒนธรรมการผลิตโดยใช้สารเคมีมาสู่วัฒนธรรมเกษตรอินทรีย์สมุนไพรของ “หมอกุ” พบว่ามีเงื่อนไขที่สำคัญ ได้แก่ เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ทางนโยบาย และทางสังคม ที่เอื้ออำนวยให้ “หมอกุ” ต้องทำการก่อรูปทุนทางวัฒนธรรมทุนทางวัฒนธรรมในที่นี้จะอยู่ในรูปของความรู้ชุมชนที่เกี่ยวกับสมุนไพรและเกษตรอินทรีย์

ในกระบวนการก่อรูปทุนทางวัฒนธรรมพบว่า “หมอกุ” มีการก่อรูปของทุนทางวัฒนธรรมตามแนวคิดของบูร์ดิเยอร์ โดย “หมอกุ” ถือว่าอยู่ในขั้นที่ 1 ที่เรียกว่าขั้นเป็นรูปเป็นร่าง (Embodied State) เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับบุคคล ซึ่งสื่อให้เห็นว่าเขารู้อะไร และทำอะไรได้ ทุนทางวัฒนธรรมในขั้นเป็นรูปเป็นร่างนี้จะเพิ่มขึ้นได้ด้วยการลงทุน ลงเวลาในการพัฒนาตนเองด้วยการเรียนรู้ เมื่อทุนในขั้นเป็นรูปเป็นร่างนี้เป็นส่วนหนึ่งของบุคคลแล้วจะกลายเป็นนิสัย (habitus) และไม่สามารถที่จะถ่ายทอดให้ผู้อื่นรับรู้ได้ในพริบตา (John, 1999. อ้างถึงใน <http://www.cafe.dethailand.com>; สุณี ประสงค์บัณฑิต, 2548)

#### 1.1 เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ: ราคาพืชเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอน

จากสถานการณ์ของราคาอ้อยในตลาดโลกในช่วงปี พ.ศ. 2519 – 2527 ตกต่ำลงตามกลไกของตลาดโลก ส่งผลให้เกษตรกรได้รับความเดือดร้อน เนื่องจากขายอ้อยไม่ได้ราคา จนเกิดภาวะการขาดทุน ราคาพืชผลตกต่ำไปสู่มีการประท้วงเรียกร้องราคาให้สูงขึ้นจากรัฐบาล จนรัฐบาลต้องลงมาไกล่เกลี่ย และประสานประโยชน์ให้กับกลุ่มผลประโยชน์ทั้ง 2 กลุ่ม อันได้แก่ ชาวไร่อ้อย กับ โรงงาน (สุรารทิพย์ พิสิฐบัณฑิต, 2529, หน้า 30 – 36) “หมอกุ” เองได้นำกลุ่มชาวไร่อ้อยเดินขบวนเพื่อต่อรองราคาอ้อยกับภาครัฐเพื่อช่วยเรื่องของราคาอ้อยตกต่ำ ที่ศาลากลางจังหวัดชลบุรี แต่ที่สุดแล้วไม่ได้รับการช่วยเหลืออย่างเต็มที่ “หมอกุ” จึงกลับมาทบทวนชีวิตการผลิตพบว่า การปลูกพืชเศรษฐกิจนั้นต้องลงทุนด้วยค่าใช้จ่ายต่าง ๆ สูงมาก เช่น ค่าจ้างแรงงาน ค่าจ้างรถมาปรับพื้นที่ ค่าซื้อยาเคมีมาฉีดป้องกันแมลง มาฉีดฆ่าหญ้าที่เป็นศัตรูพืช อีกทั้งทุนที่นำมาเป็นค่าใช้จ่ายนั้นเป็นทุนที่ต้องกู้ยืมเป็นหนี้จำนวนมากแต่เมื่อถึงเวลาตัดอ้อยส่งเข้าโรงงานกลับได้ราคาที่ไม่แน่นอนทำให้ทุนที่ลงไปนั้นไม่ได้กลับคืนมา แล้วยังเป็นหนี้ขาดทุนอีก การจนตรอกของการปลูกพืชเศรษฐกิจนำ “หมอกุ” ไปสู่การแสวงหาการเกษตรทางเลือก

## 1.2 เจื่อนไขทางนโยบาย: กระแสการส่งเสริมสมุนไพรในกรอบสาธารณสุขมูลฐาน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่ากระแสการพัฒนาการสาธารณสุขของโลกที่เน้นการสาธารณสุขมูลฐานเพื่อสุขภาพที่ดีถ้วนหน้าใน พ.ศ. 2543 นั้นมุ่งให้ประชาชนพึ่งตนเอง โดยสนับสนุนการใช้ยาสมุนไพร รัฐบาลไทยจึงได้กำหนดนโยบายแห่งชาติด้านยาที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร มีการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมการผลิตยาภายในประเทศ การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตยา โดยใช้ทรัพยากรภายในประเทศที่มีอยู่

งานด้านสาธารณสุขมูลฐานพัฒนาความชัดเจนเป็นรูปธรรม ขึ้นเมื่อมีการบรรจุการแพทย์แผนไทยในฐานะองค์ประกอบที่สำคัญของการสนับสนุนงานด้านสาธารณสุขมูลฐาน รัฐบาลไทยได้กำหนดนโยบายแห่งชาติด้านยาที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร คือ การสนับสนุนให้มีการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุดิบที่จำเป็นสำหรับอุตสาหกรรมการผลิตยาที่มีอยู่ภายในประเทศ เพื่อให้ประเทศไทยสามารถพึ่งตนเองได้ และตั้งหน่วยงาน “งานสมุนไพรและเวชกรรมแผนโบราณ” ทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนงานระดับปฏิบัติของกระทรวงสาธารณสุขในการดำเนินงานสมุนไพร และการแพทย์แผนไทยในการสาธารณสุขด้วย

จากกระแสของสาธารณสุขมูลฐานดังกล่าว ทำให้สมุนไพรเป็นที่สนใจของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน หน่วยงานต่าง ๆ พยายามศึกษาวิจัย และนำผู้มีความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านมารวมกลุ่มกันและจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อหาวัตถุดิบด้านสมุนไพรมาใช้ในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จนเป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป “หมอกู” ก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในกระแสด้านสาธารณสุขมูลฐานโดยผ่านบทบาทของโรงพยาบาลวังจันทร์

โรงพยาบาลวังจันทร์ได้เริ่มดำเนินงานด้านการแพทย์แผนไทยตามกรอบนโยบายสาธารณสุขมูลฐานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 งานสาธารณสุขมูลฐานของโรงพยาบาลวังจันทร์ส่งเสริมให้ประชาชนปลูกและใช้สมุนไพรด้วยตนเองในชุมชน การเริ่มดำเนินงานครั้งแรกในปี พ.ศ. 2533 – 2534 ในรูปของคณะกรรมการศึกษาแนวทางการดำเนินงาน พร้อมจัดหาเจ้าหน้าที่ด้านสมุนไพรเป็นแพทย์อายุรเวท มาประจำที่โรงพยาบาลวังจันทร์ เพื่อเริ่มดำเนินการด้านสมุนไพร และการแพทย์แผนไทยอย่างครบวงจร

โรงพยาบาลวังจันทร์ได้ทำการหาหมอพื้นบ้าน และผู้มีความสนใจทางด้านสมุนไพรของอำเภอวังจันทร์ มาเข้ารับการอบรม เพื่อดำเนินงานด้านการแพทย์แผนไทยในชุมชน (นายแพทย์ ชัยวัฒน์ จิตตพร. สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2549)

การอบรมนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มผู้นิยมสมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านขึ้น เพื่อเป็นศูนย์รวมบุคคลที่มีความรู้และสนใจด้านสมุนไพร และเป็นแหล่งรวมความรู้ด้านสมุนไพร อนุรักษ์

พันธุ์พืชสมุนไพรของพื้นบ้าน ซึ่งในการอบรมครั้งนี้ “หมอกุ” เข้ารับการอบรมในฐานะผู้รู้ด้านสมุนไพร

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2536 ผู้ที่เข้ารับการอบรมจากทางโรงพยาบาลวังจันทร์ได้จัดตั้งเป็นกลุ่มผู้นิยมสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยขึ้น และได้ดำเนินการก่อสร้างอาคารศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านขึ้นในวัดคลองเขตร ตำบลปายุบใน อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยองทางโรงพยาบาลวังจันทร์ได้สนับสนุนงบประมาณสมทบในการสร้างศูนย์ฯ จากกระทรวงสาธารณสุขเป็นจำนวน 40,000 บาท และได้ตั้งชื่อว่า “ศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านอำเภอวังจันทร์”

ทางโรงพยาบาลเข้าไปส่งเสริมกลุ่มผู้นิยมสมุนไพรและประชาชนทั่วไปปลูกสมุนไพรเสริมการประกอบอาชีพหลัก โดยทางโรงพยาบาลจะเป็นผู้รับซื้อ โรงพยาบาลพิจารณาสมุนไพรจากมาตรฐานวัตถุดิบที่ต้องเตรียมเป็นยา รวมถึงการเข้าไปดำเนินการผลิตยาและจำหน่ายยาสมุนไพร ร่วมกับศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านอำเภอวังจันทร์ มีกรรมวิธีในการผลิตมี 2 ขั้นตอน คือ (บัณฑิต ศรีพุทธางกูร, 2542, หน้า 150 – 157)

1. คัดเลือกและแปรรูปสมุนไพร ซึ่งดำเนินการที่ศูนย์สมุนไพร
2. แปรรูปเป็นยาสมุนไพร บรรจุลงผลิตภัณฑ์และจำหน่าย ดำเนินการที่โรงพยาบาลวังจันทร์

การควบคุมคุณภาพการผลิตยาสมุนไพรจะส่งตัวอย่างยาไปตรวจที่สถาบันวิจัยสมุนไพรกรมการแพทย์ โดยการตรวจคุณภาพที่สำคัญมีดังนี้ คือ (บัณฑิต ศรีพุทธางกูร, 2542 ก, หน้า 150 – 157)

1. ตรวจความสม่ำเสมอของน้ำหนักของผงยาในแต่ละแคปซูล
2. ตรวจสอบปริมาณสารสำคัญทางเคมี
3. ตรวจสอบปริมาณปนเปื้อนของเชื้อจุลินทรีย์
4. ตรวจหาปริมาณโลหะหนักและสารพิษตกค้าง

จากการเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุน และฟื้นฟูงานทางด้านสมุนไพรของโรงพยาบาลวังจันทร์ดังกล่าว ทำให้ “หมอกุ” เข้าร่วมกระแสมะสมุนไพรของโรงพยาบาลโดยการปลูกสมุนไพรที่ปลอดสารพิษขายให้กับทางโรงพยาบาล

### 1.3 เื่อนไขทางสังคม: กระแสการดูแลรักษาและห่วงใยสุขภาพในชนชั้นกลาง

ในปี พ.ศ. 2530 วิถีชีวิตทางสุขภาพของคนไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเราจะพบว่าโรคภัยไข้เจ็บพบมากและมีความร้ายแรงขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลสูงขึ้น ดังนั้นในปัจจุบันจึงมีความตื่นตัวเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพโดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีความรู้ คือชนชั้นกลาง ความตื่นตัวของชนชั้นกลางเกี่ยวกับสุขภาพ คือการใช้รูปแบบ

ทางการแพทย์หลาย ๆ รูปแบบในการรักษาสุขภาพรูปแบบหนึ่งที่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ในสังคมไทย คือการแพทย์แผนไทย

การแพทย์แผนไทยมีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยปัจจุบัน ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีช่วงเวลาที่การแพทย์แผนไทยเข้าไปมีบทบาทในการดูแลรักษาคนไทยมาอย่างยาวนานเพราะวิวัฒนาการในการรักษาสมัยใหม่ยังไม่เจริญมาก ช่วงรัชกาลที่ 3 มีชนนารีชาวตะวันตกเข้ามา และใช้ยาสมัยใหม่ช่วยในการรักษา สมุนไพรของไทยจึงลดบทบาทในการรักษาลงไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งสมัยรัชกาลปัจจุบันได้เริ่มเข้ามาฟื้นฟูสมุนไพรใหม่อีกครั้ง ปัจจุบันการฟื้นฟูการแพทย์แผนไทยสืบเนื่องมาจากเกิดความตื่นตัว จากทั้งกระแสภายในประเทศ และกระแสจากภายนอก โดยมีเหตุการณ์สำคัญ ดังนี้ (สมพร ภูติยานันท์, 2542, หน้า 3 - 43)

ในแผนพัฒนาการสาธารณสุขเริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (2520 - 2524) เมื่อรัฐบาลได้กำหนดนโยบายแห่งชาติด้านยาที่เกี่ยวข้องกับสมุนไพร คือ จัดให้มีการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุดิบที่มีอยู่ภายในประเทศ และดำเนินการศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตยาเพื่อให้ประเทศไทยสามารถพึ่งตนเองได้ การค้นคว้าอย่างจริงจัง ถึงศักยภาพทางด้านการบำบัดรักษาโรคของยาแผนไทย เพื่อนำไปใช้อย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) งานด้านสาธารณสุขมูลฐานได้ถูกกำหนดขึ้นอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม มีการตั้งหน่วยงาน “งานสมุนไพรและเวชกรรมแผนโบราณ” ทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนงานระดับปฏิบัติของกระทรวงสาธารณสุขในการดำเนินงานสมุนไพร และการแพทย์แผนไทยในการสาธารณสุขด้วย (สมพร ภูติยานันท์, 2542 ก, หน้า 3 - 43)

ในปี พ.ศ. 2527 กระทรวงสาธารณสุขโดยการสนับสนุนขององค์การยูนิเซฟ ได้เริ่มโครงการปลูกสมุนไพรในพื้นที่ 25 จังหวัด จังหวัดละ 1 อำเภอ รวม 1,000 หมู่บ้าน ให้ทุนวิจัย การกระจายพันธุ์สมุนไพร การผลิตยาสามัญประจำบ้าน ยาแผนโบราณ การสนับสนุนการจัดทำระบบข้อมูลสมุนไพร การเผยแพร่ความรู้และส่งเสริมให้เกิดการใช้สมุนไพร ในปี พ.ศ. 2528 มีการดำเนินการโครงการทดลองโครงการสมุนไพรกับการสาธารณสุขมูลฐานโดยการสนับสนุนจากประเทศเยอรมันนีต่อเนื่องจนถึง พ.ศ. 2531 โดยการดำเนินงานของโรงพยาบาลวังน้ำเย็น จังหวัดปราจีนบุรี โครงการมีพื้นที่ปฏิบัติการ 5 อำเภอ เน้นการวิจัยทางคลินิกและใช้สมุนไพรในคลินิกของโรงพยาบาลจำนวน 5 ชนิด คือ ขมิ้นชัน ฟ้าทะลายโจร ชุมเห็ดเทศ พญาเสือ และว่านหางจระเข้ ข้อเสนอจากการทดลองดังกล่าวคือ ให้โรงพยาบาลพึ่งตนเองโดยการปลูกสมุนไพรและผลิตยาจากสมุนไพร 5 ชนิด (สมพร ภูติยานันท์, 2542 ข, หน้า 3 - 43)

การพัฒนาด้านการใช้ยาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทย ได้บรรจุงานด้านการพัฒนาการใช้สมุนไพรชื่อ “โครงการพัฒนาสมุนไพรเพื่อใช้เป็นยา” รวมถึงกำหนดเป้าหมาย

สมุนไพร 5 ชนิด คือ ขมิ้นชัน ฟ้าทะลายโจร ชุมเห็ดเทศ พญาลอ และว่านหางจระเข้ โดยให้มีการผลิตยาในเชิงอุตสาหกรรม ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 6 มีการแก้ไขพระราชบัญญัติควบคุมการประกอบโรคศิลปะเพื่อรองรับแพทย์อายุรเวท ในปี พ.ศ. 2530 โดยแบ่งการประกอบโรคศิลปะแผนโบราณออกเป็น 2 ประเภท คือ ผู้ประกอบโรคศิลปะแผนโบราณทั่วไป และผู้ประกอบโรคศิลปะแผนโบราณประยุกต์ หรือแพทย์อายุรเวท นอกจากนี้กระทรวงสาธารณสุขเริ่มดำเนินการ โครงการฟื้นฟูการแพทย์แผนไทย โดยจัดพิมพ์หนังสือ “การแพทย์แผนไทยภูมิปัญญาแห่งการพึ่งตนเอง” ขึ้น (สมพร ภูติยานันท์, 2542 ก, หน้า 3 - 43)

การเฟื่องฟูของสมุนไพรสะท้อนให้เห็นถึงกระแสการตื่นตัวในการดูแลสุขภาพของชนชั้นกลางอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่น ประเทศไทยสามารถส่งออกสมุนไพรไปต่างประเทศได้กล่าวคือ จากสัดส่วนตัวเลขของการส่งออกสมุนไพรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 – 2540 ของกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ ระบุว่า ปี พ.ศ. 2536 มีปริมาณ 19,401 ตัน คิดเป็นมูลค่า 797,819,000 บาท ปี พ.ศ. 2537 มีปริมาณ 12,458 ตัน คิดเป็นมูลค่า 605,400,000 บาท ปี พ.ศ. 2538 มีปริมาณ 12,410 ตัน คิดเป็นมูลค่า 398,801,000 บาท ปี พ.ศ. 2539 ปริมาณส่งออก 12,177 ตัน คิดเป็นมูลค่า 454,973,000 บาท และปี พ.ศ. 2540 ปริมาณส่งออก 21,084 ตัน คิดเป็นมูลค่า 1,005,525,500 บาท โดยสมุนไพรที่มีการส่งออกมากที่สุดในช่วงปี 2536 – 2540 ได้แก่ อบเชยและดอกอบเชย ที่มีปริมาณเพิ่มร้อยละ 116.86 คิดเป็นมูลค่าเพิ่มร้อยละ 112.82 อันดับสอง ได้แก่ กระวาน ที่มีอัตราเพิ่มด้านปริมาณร้อยละ 62.06 ด้านมูลค่าร้อยละ 143.53 (วันเฉลิม จันทรากุล, 2542 , หน้า 23-25)

#### 1.4 กระบวนการก่อรูปทุนทางวัฒนธรรม

ปัจจัยหลักกำหนดวัฒนธรรมการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ของ “หมอกุ” นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการก่อรูปทุนทางวัฒนธรรม คือ ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์สมุนไพร ดังนี้

##### 1.4.1 การเรียนรู้จากประสบการณ์

จากการศึกษาเราอาจกล่าวได้ว่า “หมอกุ” เคยผ่านประสบการณ์ในการทำเกษตรอินทรีย์มาตั้งแต่ครั้งยังวัยเด็กเมื่อครั้งที่ยังเป็นลูกไร่ในอำเภอบ้านบึง ขณะนั้นครอบครัว “หมอกุ” ยังไม่ได้ลงทุนในการปลูกอ้อย หรือมันสำปะหลังเต็มตัว ดังนั้นจึงมีพื้นที่เหลือสำหรับการปลูกผักต่าง ๆ เอาไว้รับประทานเองภายในครอบครัว การปลูกผักเป็นการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อให้เพียงพอสำหรับคนในครอบครัวเนื่องจากการดูแลรักษาแบบง่าย ๆ คือ ใส่ปุ๋ยคอก รดน้ำ และมีวิธีในการไล่แมลงไม่ให้มารบกวนพืชผักด้วยการใช้ปัสสาวะรด (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์,

18 สิงหาคม 2548)

เมื่อท่านล้มเหลวจากการปลูกพืชเศรษฐกิจและหันมาทำการเกษตรแบบผสมผสานโดยการปลูกผัก และผลไม้ชนิดต่าง ๆ ออกขายในตลาด รวมทั้งปลูกสมุนไพรเพื่อไว้รักษาผู้คนรู้จัก

และเก็บส่งขายให้กับโรงพยาบาล แต่ในการทำเกษตรแบบผสมผสานช่วงนี้ ท่านก็ยังต้องใช้สารเคมี อยู่เป็นหลัก ต่อมาท่านได้เรียนรู้ว่าผัก ผลไม้ และสมุนไพรนั้นมีสารเคมีตกค้าง และเป็นอันตรายต่อ ผู้ที่บริโภคเข้าไป ถ้าหากผู้บริโภคได้บริโภคอาหารบริสุทธิ์ ก็จะทำให้ร่างกายดีไปด้วย ความคิดจึง เป็นการสะสมประสบการณ์ในการเรียนรู้เรื่องการเกษตรอินทรีย์ (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2548)

ประสบการณ์เรื่องเกษตรอินทรีย์ที่สะสมเชิงปริมาณได้เริ่มพัฒนาในเชิงคุณภาพ เป็นแรงจูงใจที่จะทำเกษตรอินทรีย์เป็นอาชีพในปี พ.ศ. 2542 “หมอกุ” ได้เดินทางไปทอดผ้าป่าที่ วัดทรัพย์ทรายงาม อำเภอรังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา และมีโอกาสศึกษาดูงานที่บ้านคุณอำนาจ หมายยอดกลาง รวมถึงการเสวนากับอาจารย์วิวัฒน์ ศัลยกำธร ในเรื่องของการทำน้ำหมักชีวภาพ จากขยะ “หมอกุ” จึงเกิดความสนใจ และได้ลองซื้อหัวเชื้อมาลองทำดู การทำน้ำหมักนี้อาจกล่าวได้ ว่าเป็นปัจจัยหลักนำไปสู่เกษตรอินทรีย์ปัจจัยหนึ่ง เนื่องจากน้ำหมักชีวภาพเป็นสารธรรมชาติที่จะ มาแทนที่สารเคมีได้ (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2548)

#### 1.4.2 การเรียนรู้จากการปฏิบัติ

การปรับเปลี่ยนไปสู่เกษตรอินทรีย์ของ “หมอกุ” ถูกขับเคลื่อนอย่างชัดเจนเมื่อมี การพัฒนาความรู้เกษตรอินทรีย์จากการปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก กล่าวคือ หลังจากที่ “หมอกุ” ซื้อ หัวเชื้อน้ำหมักชีวภาพมาจากคุณอำนาจ หมายยอดกลาง จำนวน 1 ลิตร “หมอกุ” จึงได้ทดลองหมัก คูโดยใช้หัวเชื้อ 1 ลิตร ผสมน้ำเปล่า 10 ลิตร และกากน้ำตาล 1 กิโลกรัม ต่อมา “หมอกุ” ยังสามารถ ขยายหัวเชื้อได้ต่อไปอีก 9 ครั้ง ดังนั้นท่านจึงเริ่มหมักหัวเชื้อด้วยตัวเองมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งสามารถ ขยายน้ำหมักได้ถึง 30 ถึง เมื่อจัดการเรื่องน้ำหมักชีวภาพแล้วท่านจึงทดลองใช้น้ำหมักกับการปลูก แตงกวาก่อนเป็นอันดับแรกการทดลองใช้แบ่งพื้นที่ปลูกออกเป็น 2 แปลง คือแปลงหนึ่งปลูกด้วย การใช้สารเคมีเหมือนกับที่เคยทำมา อีกแปลงหนึ่งดูแลรักษาด้วยการฉีดน้ำหมักชีวภาพผลออกมา ปรากฏว่าแปลงที่ฉีดด้วยน้ำหมักชีวภาพให้ผลผลิตมากกว่า และขายได้ราคามากกว่าเมื่อเปรียบเทียบ กันแปลงต่อแปลง (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2548)

ต่อมา “หมอกุ” ยังได้ทดลองนำพืชสมุนไพรมาหมัก เพื่อแก้โรคต่าง ๆ ที่จะมา รบกวนผัก ผลไม้ และสมุนไพร เช่น โรคเชื้อรา ก็จะใช้ผัก ผลไม้หรือสมุนไพรที่มีรสฝาดไปหมัก เมื่อต้องการไล่แมลง ก็นำผัก ผลไม้ หรือสมุนไพรที่มีกลิ่น ไปหมักเพื่อทำให้แมลงเหม็น หรือมา เป็นคัน จากการปฏิบัติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า “หมอกุ” มีสูตรน้ำหมักอันเกิดจากการลองผิดลอง ถูกจำนวนมาก จนอาจกล่าวได้ว่าท่านมีสูตรมากมายหลายสูตรที่สามารถดัดแปลงได้ตามต้องการ (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2548)

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนการผลิตไปสู่เกษตรอินทรีย์ของ “หมอกุ” คือ ความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ การก่อรูปความคิดการทำเกษตรอินทรีย์ของท่านมาจากการสะสมประสบการณ์จากเมื่อครั้งอดีตที่เคยผ่านการทำเกษตรมา รวมถึงการเรียนรู้จากการปฏิบัติแบบลองผิดลองถูก

## 2. การผลิตสินค้าโดยทุนทางวัฒนธรรม

ในการผลิตสินค้าจากการทำเกษตรอินทรีย์ของ “หมอกุ” จะมีลักษณะของการใช้ความรู้ชุมชนในฐานะทุนทางวัฒนธรรมมาผสมผสานเข้ากับทุนทางเศรษฐกิจ เช่น ที่ดิน เงินทุน เครื่องจักร เป็นต้น อันเป็นรูปแบบของทุนทางวัฒนธรรมในขั้นที่ 2 ของบูร์ดิเยอร์ (John, 1999. อ้างถึงใน <http://www.cafe.dethailand.com> ; สุนี ประสงค์บัณฑิต, 2548) ที่เรียกว่าขั้นเป็นขั้นเป็นอัน (Objectified state) โดยบูร์ดิเยอร์ กล่าวว่า ทุนวัฒนธรรมจะสื่อผ่านสินค้าวัฒนธรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ที่เป็นวัตถุจับต้องได้ เช่น หนังสือ ภาพเขียน อุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งเครื่องจักรที่นำมาผลิตสินค้าซึ่งจะเชื่อมโยงวัตถุเหล่านี้เข้ากับทุนทางเศรษฐกิจ และสื่อความหมายเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรมในขั้นเป็นรูปเป็นร่างด้วยสัญลักษณ์ทางวัตถุเหล่านี้ เราสามารถแบ่งกระบวนการผลิตสินค้าโดยทุนวัฒนธรรมของ “หมอกุ” ออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

### 2.1 การจัดหาวัตถุดิบของเกษตรอินทรีย์

วัตถุดิบที่สำคัญในการทำเกษตรอินทรีย์ได้แก่ การทำน้ำหมักชีวภาพ จากการที่ “หมอกุ” มีทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่กับตัวจึงได้นำความรู้ในการทำน้ำหมักชีวภาพที่สามารถพลิกแพลงไปอย่างไรก็ได้ทำ การผลิตน้ำหมักแต่ละครั้งสามารถนำใช้ได้นาน การลงทุนทำน้ำหมักจึงเสียค่าใช้จ่ายในการลงทุนครั้งแรกส่วนการทำในครั้งต่อ ๆ ไปสามารถใช้อุปกรณ์ที่มีอยู่เดิมนำกลับมาใช้ได้อีก เช่น ถังหมัก เป็นต้น ส่วนวัตถุดิบอื่น ๆ ก็จะขึ้นอยู่กับว่าจะใช้น้ำหมักเพื่อวัตถุประสงค์อะไร ดังนั้น การผลิตน้ำหมักชีวภาพเพื่อใช้ในการทำเกษตรแบบอินทรีย์จึงเป็นสิ่งที่คุ้มค่าในการลงทุนอย่างมาก (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2548)

เมื่อครอบครัว “หมอกุ” เปลี่ยนเปลี่ยนเป็นการทำเกษตรแบบอินทรีย์แล้ว “หมอกุ” ได้ลองผิดลองถูกในการทำน้ำหมักจากการลงมือปฏิบัติจริงทำให้ “หมอกุ” เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงในวิธีการหมักน้ำชีวภาพ การทำน้ำหมักโดยใช้ผัก ผลไม้ และสมุนไพรเป็นส่วนผสม การมีส่วนผสมแตกต่างกันทำให้มีสูตรต่าง ๆ เพื่อใช้ในการกำจัดศัตรูพืช ในแต่ละสูตรขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ว่าจะใช้กำจัดอะไร ในการกำจัดศัตรูพืชบางชนิดก็สามารถทำลายสูตร เช่น ในการกำจัดไรแดง เพลี้ยไก่แจ้ เพลี้ยแดง เพลี้ยหอย มีสูตรทำน้ำหมักชีวภาพในการกำจัดถึง 4 สูตรในการทำน้ำหมัก น้ำชีวภาพนี้ นอกจากท่านจะใช้ในการรักษาผัก ผลไม้ และสมุนไพรแล้ว ท่านยังมีการแปรรูป

ออกมาเป็นผลิตภัณฑ์บรรจุขวดเพื่อจำหน่ายให้กับผู้ที่มีความสนใจ (คำรงค์ดี ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2548)

## 2.2 การแปรรูปเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์

“หมอกุ” ได้นำทุนทางวัฒนธรรมในด้านความรู้ของชุมชนมาใช้ในการแปรรูปผลผลิตที่ได้จากเกษตรอินทรีย์ในการแปรรูปผลผลิตที่ได้จากการทำเกษตรอินทรีย์ มีการแปรรูปออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ผักปลอดสารพิษ และสมุนไพร (คำรงค์ดี ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2548)

**2.2.1 การผลิตผักปลอดสารพิษ** การมีทุนทางวัฒนธรรมด้านความรู้ที่เกิดจากชุมชนในเรื่องของการปลูกผักผสมผสานโดยใช้สารเคมีมาก่อน “หมอกุ” ได้ตั้งสมประสงค์ในการเรียนรู้มาพัฒนาการปลูกผักปลอดสารพิษโดยมีการปลูกในเนื้อที่กว่า 30 ไร่ตามฤดูกาล ในการปลูกแต่ละครั้งปลูกมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาด และฤดูกาลของการปลูก การปลูกผักปลอดสารพิษแต่ละครั้งมีกระบวนการจัดการในด้านแรงงานด้วยการว่าจ้างแรงงานโดยมีหน้าที่เตรียมแปลงผักให้พร้อมที่จะนำพันธุ์ผักมาปลูก ในช่วงแรกซื้อพันธุ์มาจากตลาด ต่อมามีการเก็บพันธุ์ไว้เพื่อทำพันธุ์ในการปลูกครั้งต่อไป

ในการดูแลรักษาผักปลอดสารพิษ จะใส่ใจหมักในแปลงผักเพื่อปรับสภาพดินให้มีความสมบูรณ์ เมื่อนำเมล็ดพันธุ์มาลงในแปลงมีการดูแลรักษาโดยฉีดน้ำหมักชีวภาพเพื่อป้องกันแมลง และเชื้อราที่จะเกิดกับผัก จนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตออกจำหน่าย

**2.2.2 การแปรรูปสมุนไพร** ในกระบวนการแปรรูปอาจกล่าวได้ว่า “หมอกุ” ได้นำทุนทางวัฒนธรรมด้านความรู้มาใช้กับทุนทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่การนำความรู้ในเรื่องสมุนไพรมาใช้ในการลงทุนในการแปรรูปสมุนไพรด้วยเครื่องจักรที่ทันสมัย มีสถานที่ในการแปรรูปที่เหมาะสมอันนำไปสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจด้านสมุนไพรในระดับครอบครัวและระดับกลุ่มการศึกษาพบว่า (รายงานโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม, 2548, หน้า 7-14)

การทำเกษตรอินทรีย์ของ “หมอกุ” นอกจากทำเน้นหนักในเรื่องการปลูกผักผลไม้ปลอดสารพิษแล้ว ยังนำเกษตรอินทรีย์มาใช้ในการปลูกสมุนไพรเพื่อส่งขายให้กับศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านระดับอำเภอ วัดคลองเขตร และโรงพยาบาลวังจันทร์เพื่อแปรรูปเป็นยาสมุนไพรด้วย

การแปรรูปสมุนไพรของศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านระดับอำเภอ วัดคลองเขตร “หมอกุ” เป็นผู้มีบทบาทสูงในฐานะประธานศูนย์สมุนไพรฯ การแปรรูปสมุนไพรเกิดจากการนำความรู้ที่สั่งสมประสบการณ์มาใช้มีกระบวนการ คือ การนำสมุนไพรที่ต้องการแปรรูปมาทำความสะอาด โดยการคัดสิ่งแปลกปลอมต่าง ๆ เช่น ฝุ่นละออง หรือจุลินทรีย์ออกให้หมด

จากนั้นจึงนำสมุนไพร ไปตากแดด หรือผึ่งลมให้สมุนไพรแห้ง ต่อมาจึงนำเข้าสู่อบในอุณหภูมิที่ 70 – 80 องศาเซลเซียส เพื่อเป็นการฆ่าเชื้อโรค นำสมุนไพรมาสับให้มีขนาดเล็ก นำเข้าเครื่องบดตามขนาดของสมุนไพรที่ต้องการ ถ้าต้องการได้สมุนไพรเป็นผงก็นำเข้าเครื่องบดที่มีความละเอียดมากถ้าต้องการได้สมุนไพรที่ไม่ละเอียดมากก็เข้าเครื่องบดที่ให้ความหยาบ จึงนำเข้าเครื่องผสมตามสูตรที่ต้องการ และบรรจุเป็นผลิตภัณฑ์ตามรูปแบบต่าง ๆ การบรรจุใช้คนเป็นคนบรรจุโดยมีเครื่องบรรจุเป็นเครื่องทุ่นแรง เมื่อบรรจุได้ขนาดตามที่ต้องการแล้วจึงนำฉลากมาติด โดยฉลากระบุชื่อของยาสมุนไพรสรรพคุณในการรักษา วิธีการรับประทาน ส่วนประกอบของตัวยา วันหมดอายุ สถานที่ในการผลิต และกลุ่มผู้ผลิต

### 2.3 การจัดการตลาดของเกษตรกรอินทรีย์

การใช้ความรู้ที่ได้มาจากการสัมมนาประสบการณ์มาจัดการเรื่องตลาดของเกษตรกรอินทรีย์มีความสำคัญอย่างมาก คือ (กรณีการ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2549)

#### 2.3.1 การจัดการผักปลอดสารพิษ

ในการนำผักปลอดสารพิษไปจำหน่าย “หมอกุ” เริ่มเก็บผลผลิตในเวลาเช้า จากนั้นจะนำมาใส่ถุงติดฉลาก ในการติดฉลากท่านได้รับคำปรึกษาจากเกษตรอำเภอ และสาธารณสุขอำเภอวังจันทร์ เพื่อให้ผู้บริโภคได้ทราบว่าผักของท่านเป็นผักปลอดสารพิษ ไม่ใช่ผักที่ขายทั่วไปในตลาด การติดฉลากจะบอกชื่อของผัก ผลไม้ชนิดนั้น ๆ แหล่งผลิต และชื่อของท่านพร้อมหมายเลขโทรศัพท์ติดต่อ

เมื่อบรรจุถุงเรียบร้อยแล้ว “หมอกุ” นำผักปลอดสารพิษออกไปขายที่ตลาดชุมแสงในอำเภอวังจันทร์โดยเริ่มตั้งแต่ 13.00 น. ไปจนถึง 18.00 น. ผู้ที่นำผักไปขายจะเป็นคนในครอบครัว ในการกำหนดราคาขายดูว่าราคาผักในตลาดเป็นหลัก ลูกค้าส่วนใหญ่ที่มาซื้อผักปลอดสารพิษจะเป็นชนชั้นกลางผู้ที่มีการศึกษา หรือผู้ที่ห่วงใยในเรื่องของสุขภาพ

#### 2.3.2 การจัดการตลาดของสมุนไพร

สมุนไพรเป็นผลผลิตหนึ่งในการทำเกษตรอินทรีย์ของ “หมอกุ” จากการศึกษาพบว่าในการจำหน่ายสมุนไพรมีพัฒนาการ การจัดการตลาดด้วยการลองผิดลองถูก คือในช่วงแรกการดำเนินการของศูนย์สมุนไพรฯ จะมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วยในชุมชนโดยไม่คิดเงิน ใครต้องการได้ยาสมุนไพรไปกินก็มารับไป และช่วยจ่ายตามสรรพคุณแต่ละบริจา แต่เนื่องจากทางศูนย์ฯ ไม่มีเงินทุนและไม่มียงบประมาณจากหน่วยงานอื่นสนับสนุน ดังนั้นเงินที่ได้จากการบริจาไม่คุ้มกับการลงทุน และขาดเงินทุนในการผลิตยาเพื่อมาให้บริการอีก ต่อมาได้มีการประชุมกันและมีมติในที่ประชุมคณะกรรมการให้ตั้งค่าบริการในราคาที่ ไม่แพงเกินไปและเป็น

กันเองเพื่อความอยู่รอดของศูนย์สมุนไพรฯ ดังนั้นศูนย์สมุนไพรฯ จึงมีการจำหน่ายยาสมุนไพร  
ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (รายงานโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม, 2548, หน้า 7-14)

การดำเนินงานด้านสมุนไพรปลอดสารพิษของศูนย์สมุนไพรฯ และการทำ  
การเกษตรอินทรีย์ของ “หมอกุ” ได้รับความนิยมจากชนชั้นกลางเห็นได้จากการมีคนมาศึกษาดูงาน  
จำนวนมากรวมถึงการที่ “หมอกุ” มีโอกาสได้ออกไปแสดงสินค้าสมุนไพร และเป็นวิทยากรตาม  
หน่วยงาน สถานที่ต่าง ๆ ทำให้มีคนสนใจซื้อขายสมุนไพรของศูนย์สมุนไพรฯ เป็นจำนวนมาก  
โดยการซื้อที่ศูนย์สมุนไพรฯ หรือสั่งซื้อทางไปรษณีย์ พบว่ามีทั้งหน่วยงานของรัฐ และเอกชน  
ได้แก่ โรงพยาบาลมีการสั่งซื้อไปให้บริการแก่ผู้ป่วยที่โรงพยาบาลเพื่อลดการใช้ยาแผนปัจจุบัน  
เช่น โรงพยาบาลวังจันทร์จะสั่งซื้อเป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีสถานบริการที่ให้บริการทางด้าน  
สมุนไพรในต่างจังหวัดมาสั่งซื้อกับทางศูนย์ฯ เป็นต้นว่า ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพธารน้ำแร่  
โรงพยาบาลระนอง อำเภอมือง จังหวัดระนอง คลินิกหนองสีงาการพยาบาล สถานพยาบาล  
หนองแขวน อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี บ้านสมุนไพรภารดี เขตบางกอกน้อย  
กรุงเทพมหานคร เป็นต้น นอกจากนี้หน่วยงานต่าง ๆ แล้ว ยังมีผู้ที่สนใจสั่งซื้อยาสมุนไพรไปใช้เอง  
ในแต่ละเดือนพบว่าบางเดือนทางศูนย์สมุนไพรฯ มีการจัดส่งไปให้มากกว่า 40 – 50 ราย  
(กรรณิการ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2549)

## ผลของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการผลิต

ในการศึกษาผลของการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการผลิตของผู้นำกลุ่มอนุรักษ์สมุนไพร  
เราสามารถแบ่งออกมาเป็นประเด็นต่าง ๆ 3 ระดับ ได้แก่ ผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ที่ตามมา  
(Outcome) สุขุมชน และผลที่ออกสู่สังคมภายนอก (Impact) ซึ่งมีผลดังต่อไปนี้

### 1. ผลผลิตของการทำเกษตรอินทรีย์

จากผลการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการผลิตของผู้นำกลุ่มอนุรักษ์สมุนไพรฯ ทำให้เกิดผล  
ผลิตที่สำคัญ ๆ 2 ด้าน คือ ผลผลิตด้านเกษตรอินทรีย์ และผลการจัดตั้งองค์กรชุมชน

#### 1.1 ผลผลิตด้านเกษตรอินทรีย์

ในการดำเนินการทำเกษตรอินทรีย์ของ “หมอกุ” พบว่าผลผลิตทางด้านเกษตรอินทรีย์  
มีผลผลิตออกมา 2 รูปแบบ คือ ผลผลิตจากสมุนไพร และผลผลิตจากน้ำหมักชีวภาพ (รายงาน  
โครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม, 2548, หน้า 7-14)

**1.1.1 ผลผลิตจากสมุนไพร** การแปรรูปสมุนไพร สามารถผลิตออกมาเป็นยาใน  
ลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ ขาบรรจุแคปซูล ที่นำสมุนไพรบรรจุลงในแคปซูล ยาลูกกลอน ที่ได้จากการ  
นำสมุนไพรบดเป็นผงผสมน้ำผึ้ง ยาสมุนไพรชนิดขงจืด ขงหวาน ยาต้ม และยาซอง ยาสมุนไพร

ที่ผลิตออกมาสามารถแบ่งออกได้ตามลักษณะองค์ประกอบของยาที่นำมาการแปรรูป กล่าวคือ ยาเดี่ยว ได้แก่ยาสมุนไพรชนิดเดียวที่นำมาแปรรูป ยาผสม ได้แก่การนำสมุนไพรหลาย ๆ ชนิดมารวมกัน ยาผสมปั่นลูกกลอน ได้แก่การนำสมุนไพรหลาย ๆ ชนิดมารวมกันป็นเป็นยาลูกกลม ๆ เครื่องดื่มสมุนไพรชงหวาน / ชงจืด ได้จากสมุนไพรที่นำมาแปรรูปเป็นผงใช้ชงกับน้ำร้อนหรือน้ำอุ่น แก่นไม้ ได้แก่สมุนไพรที่นำไปหรือดองเหล้า และผลผลิตที่ได้จากสมุนไพรผ่านการแปรรูปในรูปของยาที่ใช้ทาภายนอก

**1.1.2 ผลผลิตจากน้ำหมักชีวภาพ** กระบวนการผลิตภัณฑ์สมุนไพรชีวภาพ ปรากฏในรูปของน้ำหมัก ได้แก่ น้ำหมักสมุนไพร ได้จากการนำสมุนไพรมาหมักกับหัวเชื้อจุลินทรีย์ น้ำหมักจุลินทรีย์ ได้จากการนำเศษพืช ผัก ผลไม้ มาหมัก และน้ำหมักชีวภาพได้จากการนำมูลสัตว์แห้งมาผสมกับแกลบดำ รำละเอียด และน้ำหมักจุลินทรีย์ เมื่อน้ำหมักแต่ละชนิดผ่านกระบวนการหมักเป็นที่เรียบร้อยแล้วจะนำน้ำหมักดังกล่าวบรรจุลงในขวด เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่าย ผลผลิตของเกษตรอินทรีย์และสมุนไพรจากการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการผลิตสามารถแสดงออกมาในรูปของรายได้ที่เข้าสู่ครอบครัวและศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้าน ได้แก่ รายได้จากการดำเนินกิจการของครอบครัว ซึ่งสามารถแยกประเภทรายได้โดยประมาณ คือ รายได้จากการขายสมุนไพรพื้นบ้านประมาณ 30,000 – 40,000 บาทต่อเดือน ขายผักไร้สารพิษวันละ 2 – 3 พันบาทต่อวัน ขายน้ำหมักชีวภาพ 200,000 – 300,000 บาทต่อปี และรายได้จากการขายผลไม้ประมาณ 2 แสนบาทต่อปี (กรณีการ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2549) และรายได้ที่เกิดจากการดำเนินกรรมของศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านระดับอำเภอ วัดคลองเขตร สามารถแยกประเภทรายได้โดยประมาณ คือ รายได้จากการจำหน่ายสมุนไพรแปรรูปประมาณ 3 – 4 แสนบาทต่อเดือน และจากการนวดแผนไทยประมาณ 30,000 – 40,000 หมื่นบาทต่อเดือน (อำพร สุขในธรรม, สัมภาษณ์, 26 กุมภาพันธ์ 2549)

## 1.2 ผลการจัดตั้งองค์กรชุมชน

ผลจากการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการผลิตจากเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ของ “หมอกุ” ยังส่งผลต่อการจัดตั้งองค์กรชุมชนด้วยแต่การดำเนินงานจัดตั้งองค์กรชุมชนโดยการนำของ “หมอกุ” พบว่าประสบกับปัญหา อุปสรรค และความล้มเหลวอย่างเห็นชัด ผลการจัดตั้งองค์กรชุมชนในที่นี้จะพิจารณา 2 ระดับคือ ปัญหาอุปสรรคในระดับกลุ่มและความล้มเหลวในระดับเครือข่าย ดังนี้

**1.2.1 การจัดตั้งระดับกลุ่ม: ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของศูนย์สมุนไพร และการแพทย์พื้นบ้านระดับอำเภอ**

ศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านระดับอำเภอ เกิดขึ้นจากการรวมตัวของ

กลุ่มผู้นิยมนสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยที่ผ่านการอบรมเรื่องสมุนไพรจากโรงพยาบาลวังจันทร์ กลุ่มผู้จัดตั้งเห็นว่า อำเภอวังจันทร์น่าจะมีสถานที่ให้บริการด้านสมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้าน ด้วยสมุนไพรและหมอพื้นบ้าน จึงได้ปรึกษากับ โรงพยาบาลวังจันทร์ และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ในการดำเนินงานด้านสมุนไพรให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ จากนั้น จึงมีการประชุมร่วมกันหลายฝ่าย ได้แก่ โรงพยาบาลวังจันทร์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สมาชิกสภาจังหวัดระยอง นายปรีชัช ชุ่มบุญยืนยง แพทย์ประจำตำบลป่าชุมใน เจ้าอาวาสวัดคลองเขตร อาจารย์วันทนี รัชฎาภักดี อธิบดีอาจารย์อาซูเรเวท และหน่วยงานอื่น ๆ การประชุมมีมติให้จัดตั้งศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านระดับอำเภอ ที่วัดคลองเขตร ตำบลป่าชุมใน อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง (รายงานโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม, 2548, หน้า 7-14)

ในการดำเนินงานจัดตั้งศูนย์สมุนไพรฯ จัดให้มีการทอดผ้าป่าขึ้น ในวันที่ 1 สิงหาคม 2536 เพื่อหาทุนในการสร้างอาคาร และจัดซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ของศูนย์สมุนไพรฯ รวมเงินทั้งสิ้น 200,000 บาท และได้ทำโครงการของบประมาณจากกระทรวงสาธารณสุข ได้งบประมาณจำนวน 40,000 บาท ในการจัดตั้งศูนย์สมุนไพรฯ ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์อย่างเป็นทางการ เพื่อเป็นที่ปฏิบัติงานของสมาชิกด้านสมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้าน ให้บริการด้านสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยในชุมชน เตรียมความพร้อมเกี่ยวกับพันธุ์สมุนไพรสำหรับการรักษาพยาบาล และเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้าน (รายงานโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม, 2548, หน้า 7-14)

จากการดำเนินงานในช่วงแรกของศูนย์สมุนไพรฯ นั้นพบปัญหาอุปสรรคในการทำงานก็คือเรื่องของเงินทุนที่จะนำมาบริหารจัดการ กล่าวคือแต่แรกเริ่มที่ประชุมมีมติไม่ให้เก็บค่าบริการแก่ผู้มาใช้บริการ ด้านยาสมุนไพรและนวดแผนไทย แต่ผู้ที่มาใช้บริการบริจาคเงินตามกำลังศรัทธา นโยบายของศูนย์สมุนไพรฯ ดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาได้เงินบริจาคจากใช้บริการไม่คุ้มกับต้นทุนที่ใช้ในการผลิตยาสมุนไพรแต่ละครั้งในที่สุดก็ทำให้ศูนย์สมุนไพรฯ ขาดเงินทุนในการบริหารจัดการต่อมาศูนย์สมุนไพรฯ จึงได้กำหนดนโยบายใหม่โดยให้ตั้งราคาเพื่อขายสมุนไพรและการนวดแผนไทย นโยบายเก็บค่าบริการดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกันภายในกรรมการศูนย์สมุนไพรฯ จนมีกรรมการบางส่วนต้องลาออกไป (สุเทพ ชัยประวัติ, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2548)

ความขัดแย้งภายในศูนย์สมุนไพรฯ หลังจากนั้นจนถึงปัจจุบันก็ คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการไม่ไว้วางใจตัวผู้นำกลุ่มได้แก่ตัว “หมออุ” มีผู้วิจารณ์ว่า “หมออุ” ในฐานะประธานศูนย์สมุนไพรฯ ทำงานเพื่อเห็นแก่ผลประโยชน์ของธุรกิจของครอบครัวมากกว่าประโยชน์ของชุมชน ผู้วิจารณ์ในฐานะกรรมการศูนย์สมุนไพรฯเก่า และผู้นำชุมชน โดยอาศัยกรณีการขาย

สมุนไพรของสมาชิกให้แก่โรงพยาบาลวังจันทร์ผ่านการพิจารณาของ “หมอกุ” อ้างว่า “หมอกุ” ได้ผลประโยชน์จากการรับซื้อสมุนไพรของสมาชิกกลุ่มผู้นิยมสมุนไพรเพื่อขายให้กับโรงพยาบาลวังจันทร์ เนื่องจากในการรับซื้อดังกล่าวสมาชิกจะนำสมุนไพรมารวมกันที่บ้าน “หมอกุ” และ “หมอกุ” จะเป็นผู้คัดเลือกคุณภาพว่าจะให้โรงพยาบาลรับซื้อสมุนไพรของสมาชิกคนใด ผู้วิจารณ์เห็นว่าสมุนไพรส่วนใหญ่ที่โรงพยาบาลซื้อจะเป็นสมุนไพรของที่บ้าน “หมอกุ” เป็นผู้ปลูกเอง ดังนั้นทำให้สมาชิกผู้นิยมสมุนไพรไม่พอใจจนต้องหยุดปลูกสมุนไพรแล้วหันไปปลูกพืชชนิดอื่นแทน (สุเทพ ชัยประวัติ, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2548 และบุญเกิด รื่นรุจิกร, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2548)

นอกจากนี้การจัดตั้งศูนย์สมุนไพรฯ ที่ยังเป็นปัญหายังเกิดจากปัญหาทุนทางสังคมที่ผู้วิจารณ์ว่าไปตกแก่ตัวของ “หมอกุ” มากกว่าการนำมาสร้างเสริมองค์กรให้เข้มแข็งเป็นต้นว่าการทำงานของศูนย์สมุนไพรฯ พบว่า ได้รับเกียรติคุณ เกียรติบัตร ใบรับรองจากหน่วยงานต่างๆ จำนวนมาก แต่ผู้วิจารณ์เห็นว่าสิ่งเหล่านี้กลับตกแก่ “หมอกุ” เป็นสำคัญ (ไม่เปิดเผยชื่อ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2548)

ปี พ.ศ. 2544 ได้รับรางวัล “กลุ่มอาชีพดีเด่นระดับจังหวัด” โดยกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

ปี พ.ศ. 2545 ได้รับรางวัล “ผลิตภัณฑ์ตำบลไทยความภูมิใจของแผ่นดิน” โดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) “มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์”

ปี พ.ศ. 2545 ได้รับใบรับรองคุณภาพ เป็นผู้ผลิตวัตถุดิบขมิ้นชั้นอยู่ในเกณฑ์รับรอง “คุณภาพสมุนไพรไทย” โดยกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

ปี พ.ศ. 2546 ได้รับใบรับรองคุณภาพ เป็นผู้ผลิตขมิ้นชั้นและฟ้าทะลายโจรอยู่ในเกณฑ์รับรอง “คุณภาพสมุนไพรไทย” จากกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

ปี พ.ศ. 2546 ประธานศูนย์สมุนไพร นายดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์ ได้รับประกาศเกียรติคุณยกย่องเป็น “ครูภูมิปัญญาไทยด้านการแพทย์แผนไทย” โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

ปี พ.ศ. 2547 ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณ “ทางเลือกใหม่เมืองไทยแข็งแรง” โดยกระทรวงสาธารณสุขกับชมรมสาธารณสุขแห่งประเทศไทย

### 1.2.2 ระดับเครือข่าย: ความล้มเหลวในการจัดตั้งเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สมุนไพรไทยระดับจังหวัด

ความพยายามในการจัดตั้งเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สมุนไพรไทยระดับจังหวัดเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2545 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์

และแลกเปลี่ยนสมุนไพรในระหว่างสมาชิกเครือข่าย เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ดังกล่าวมีสมาชิกซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่สำคัญในจังหวัดระยอง ได้แก่ ผู้ใหญ่สมศักดิ์ เครือวัตร เครือข่ายอำเภอแกลง, อาจารย์สุริยะ สิทธิโชค เครือข่ายอำเภอเขาชะเมา, นายเหลียง แสงรัตน์ นายฉลาด จินนกร และนายธนรัฐ สุขเกิด เครือข่ายอำเภอบ้านค่าย, นางสุจิต ผ่องใส และนายสุนทร ราชวัตร เครือข่ายตำบลบ้านนา (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2548)

แต่ผลการดำเนินงานจัดตั้งของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สมุนไพรไทยระดับจังหวัดพบว่าไม่ประสบความสำเร็จเลยดังเห็นได้จากการดำเนินกิจกรรมแรกของเครือข่ายคือการสำรวจสมุนไพรในจังหวัดระยอง พบว่าการสำรวจดังกล่าวต้องประสบกับความล้มเหลวเนื่องจากขาดคนประสานงานกันในระหว่างสมาชิกเครือข่ายด้วยกัน (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2548)

ความล้มเหลวของเครือข่ายเกิดผลกระทบที่ตามมาคือสมาชิกได้หันไปปลูกยางพาราแทน อันเนื่องมาจากสถานการณ์ราคาของยางพาราอยู่ในระดับดี เพราะแต่เดิมยางพารา โกลิกรัมละ 18 บาท ได้เพิ่มราคาเป็น 40 บาท ตัวอย่างสมาชิกของเครือข่ายที่หันกลับไปปลูกยางพาราแทน เช่น อาจารย์สุริยะ สิทธิโชค (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2548 และสุเทพ ชัยประวัติ, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2548)

ดังนั้นในช่วงระยะ 2 ปีที่มีการจัดตั้งเครือข่ายเกษตรอินทรีย์สมุนไพรระดับจังหวัดขึ้น ต้องประสบกับความล้มเหลวอันเนื่องมาจากการขาดคนประสานงานของเครือข่าย และสมาชิกของเครือข่ายบางท่านกลับไปปลูกยางพาราจนในที่สุดเครือข่ายต้องล้มลงในปี พ.ศ. 2547 (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2548)

## 2. ผลลัพธ์ที่ตามมาต่อชุมชน

ในขณะที่การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการผลิตของหมอกุ๋มก่อให้เกิดผลผลิตในเชิงบวกเกี่ยวกับผลการดำเนินงานธุรกิจของครอบครัวและศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านระดับอำเภอ แต่การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการผลิตดังกล่าวกลับส่งผลสำคัญตามมาในเชิงลบต่อชุมชนในเขตตำบลป่ายุบใน คือ

### 2.1 ความขัดแย้งภายในของชุมชน

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสรุปผลการดำเนินงานของ “หมอกุ๋ม” ว่า ถึงแม้ “หมอกุ๋ม” สามารถปรับเปลี่ยนการผลิตจากเกษตรเคมีมาสู่เกษตรอินทรีย์ได้ แต่ขอบเขตของการปรับเปลี่ยนจำกัดอยู่เฉพาะในครอบครัวของ “หมอกุ๋ม” และผู้ใกล้ชิด ในขณะที่ชาวบ้านในชุมชนตำบลป่ายุบใน ยังคงมีวิถีชีวิตในการทำเกษตรแบบเคมีแบบเดิมอยู่ ดังนั้นความแตกต่างระหว่างรูปแบบการผลิต จึงกลายมาเป็นความขัดแย้งภายในชุมชน เนื่องจากการจัดองค์การการผลิตของ

“หมอก” มีการรวมศูนย์อยู่ที่ธุรกิจของครอบครัวในขณะที่ “หมอก” อ้างว่าทำธุรกิจเพื่อชุมชนหรือเป็นงานของชุมชน

วัฒนธรรมการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ภายในชุมชนป่ายูบ ในจัดได้ว่าเป็นวัฒนธรรมการผลิตที่ถูกสร้างขึ้นใหม่โดย “หมอก” ที่ต้องการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของตนเองจากเกษตรเคมีมาสู่เกษตรอินทรีย์ ในบริเวณชุมชนป่ายูบ ในพบว่าการทำเกษตรมีวิธีการทำโดยใช้การผลิตแบบเกษตรสารเคมีที่จัดว่าเป็นการทำเกษตรที่มีมาช้านานของคนในชุมชน เมื่อ “หมอก” นำวิถี การผลิตแบบเกษตรอินทรีย์เข้ามาใช้จึงถือว่าเป็นวัฒนธรรมการผลิตที่ใหม่สำหรับคนในชุมชน เมื่อ “หมอก” มีการจัดอบรม และแนะวิธีการทำเกษตรแบบอินทรีย์ให้คนภายในชุมชนป่ายูบใน ได้ทดลองในพื้นที่ทำกินของตน เพื่อที่จะได้ทำให้ชุมชนป่ายูบมีการทำเกษตรที่ปลอดสารเคมี แต่พบว่าไม่ได้รับความนิยมนจากชุมชนป่ายูบในเท่าที่ควร ผลอันเนื่องมาจากการทำเกษตรอินทรีย์แบบ “หมอก” เห็นผลช้า ไม่ทันใจของคนในชุมชนที่ต้องการอยากจะเห็นผลรวดเร็วเหมือนการใช้สารเคมีไม่ว่าจะเป็นการกำจัดแมลง กำจัดศัตรูพืช ทำให้ชุมชนตำบลป่ายูบในไม่นิยมใช้วิธีในการทำเกษตรแบบอินทรีย์ที่เห็นผลช้า เกิดความขัดแย้งในด้านความรู้ของการผลิตแบบใช้สารเคมีแบบเก่าของคนในชุมชน กับความรู้ของการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ที่ถูกคิดขึ้นมาใหม่ในชุมชน โดย “หมอก” ทำให้หมอกไม่ได้รับความเชื่อถือจากคนในชุมชนเท่าที่ควร (นิติพัฒน์ ยุทธเจริญกิจ และคมศักดิ์ แซ่ซื่อ, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2548)

ในการทำเกษตรอินทรีย์ของ “หมอก” พบว่ามีกิจกรรมที่ทับซ้อนกัน 2 รูปแบบ คือการทำเกษตรอินทรีย์ปลอดสารที่ดำเนินการและจัดการ โดยครอบครัว “หมอก” กับการทำเกษตรอินทรีย์สมุนไพร ของศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านระดับอำเภอวังจันทร์ วัดคลองเขตที่ “หมอก” เป็นประธานศูนย์สมุนไพร ในการทำเกษตรอินทรีย์ที่ทับซ้อนทั้ง 2 รูปแบบทำให้คนในชุมชนหรือบริเวณใกล้เคียงมองว่า “หมอก” อยู่ในฐานะ “ผลประโยชน์ทับซ้อน” คือ การดำเนินงานในการทำเกษตรอินทรีย์อินทรีย์เป็น “ธุรกิจ” ของครอบครัวมากกว่าธุรกิจชุมชน จากการเข้าไปพูดคุยกับพนักงานของศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านระดับอำเภอวังจันทร์ (ไม่เปิดเผยชื่อ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2548) เล่าให้ฟังว่า เวลาที่มีหน่วยงาน หรือสถานศึกษาต่าง ๆ ติดต่อมาขอคูงานนั้น “หมอก” จะไม่ค่อยให้หน่วยงาน หรือสถานศึกษาดังกล่าว ไปดูที่ศูนย์สมุนไพร แต่จะจัดตั้งให้ดูที่บ้านของ “หมอก” แทน นอกจากนี้เมื่อมีการจัดอบรม “หมอก” ก็มักจะมีการนำผลิตภัณฑ์ของตน เช่น ผักปลอดสารพิษ ต้นสมุนไพร สมุนไพรแปรรูป น้ำหมักชีวภาพ มาจำหน่าย อันนำไปสู่การมีรายได้ของครอบครัวผู้วิจารณ์เห็นว่าตามจริงแล้วในการดำเนินงานดังกล่าวควรจะเป็นหน้าที่ของศูนย์สมุนไพร มากกว่า เมื่อมีการหักท้วงจากพนักงานเรื่องดังกล่าว “หมอก” จะแสดงอาการไม่พอใจอยู่เสมอ

## 2.2 ความขัดแย้งด้านความรู้ระหว่างการจัดการความรู้ของชุมชนกับการจัด

### การความรู้ของรัฐ

ในกระบวนการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ในด้านสมุนไพรของ “หมอกุ” นั้นพบว่า ในด้านหนึ่งโรงพยาบาลก็วางตัวเป็นฝ่ายนำในการดำเนินงานดังกล่าวตั้งแต่การจัดให้มีการอบรมทางด้านสมุนไพร การจัดตั้งกลุ่มผู้นิยมนสมุนไพรรวมถึงการจัดตั้งศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านระดับอำเภอวังจันทร์ จนกระทั่งในที่สุดเป็นผู้มีบทบาทในการแปรรูปสมุนไพรโดยให้ศูนย์สมุนไพรฯ ใช้ชื่อโรงพยาบาลในการแปรรูปและจำหน่ายส่งให้กับทางโรงพยาบาลวังจันทร์ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งก็จำหน่ายให้กับลูกค้าของศูนย์สมุนไพรฯ เองแต่ต่อมาภายหลัง “หมอกุ” ได้เข้ามาช่วงชิงการเป็นผู้นำทางสมุนไพรแทนที่โรงพยาบาลวังจันทร์ทั้งในด้านการจัดอบรม ศึกษาความรู้ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูป ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างโรงพยาบาลวังจันทร์กับ “หมอกุ” เห็นได้จากการเกิดคดีความกับ “หมอกุ” เนื่องจากมีผู้แจ้งความดำเนินคดีกับ “หมอกุ” ในข้อหาจำหน่ายและผลิตยาโดยไม่ได้รับอนุญาต ดังนั้นจึงเกิดการประสานกันระหว่างฝ่ายรัฐที่เข้ามาเคลื่อนไหวในคดีดังกล่าวตั้งแต่สาธารณสุขจังหวัดระยอง สาธารณสุขอำเภอวังจันทร์ เจ้าหน้าที่ศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลป่ายูบในผลในที่สุดก็ถือศาลตัดสินจำคุก 2 เดือน ปรับ 2,000 บาท รอลงอาญา 1 ปี (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2548)

อย่างไรก็ดีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการผลิตของหมอกุก็ส่งผลในเชิงบวกต่อชุมชนป่ายูบในและใกล้เคียง คือมีการจ้างงานเพิ่มขึ้น แต่การจ้างงานที่เพิ่มขึ้นนี้มีขอบเขตที่จำกัด คือ (กรณีการ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2549)

จากการดำเนินกิจกรรมของศูนย์สมุนไพรฯ ทำให้เป็นที่รู้จักของคนโดยทั่วไปเมื่อมีงบประมาณพอที่จะมาดำเนินกิจกรรมของศูนย์สมุนไพรฯ ต่อไปจึงมีการว่าจ้างแรงงานเข้ามาโดยมีหลักเกณฑ์ว่าต้องเป็นสมาชิกของศูนย์สมุนไพรฯ คือ ผ่าน การอบรมด้านการแพทย์แผนไทยที่ศูนย์สมุนไพรฯ เปิดอบรมให้ ซึ่งจะเป็นคนในภายในชุมชน ปัจจุบันศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านระดับอำเภอ มีการจ้างแรงงานทั้งสิ้น 19 คน

โดยทั้งหมดมีค่าแรงเป็นค่าประกันเงินขั้นต่ำเดือนละ 3,500 บาท และจะมีการปรับขึ้นเงินเดือนทุกปีตามมติของคณะกรรมการศูนย์ฯ มีการลงเวลาเข้า – ออกการทำงาน มีระเบียบ กฎกติกาอย่างเป็นระบบ

นอกจากมีการจ้างแรงงานของศูนย์สมุนไพรและการแพทย์พื้นบ้านระดับอำเภอแล้วยังพบว่าหมอกุดำเนินกิจกรรมในรูปแบบของครอบครัวในด้านการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อส่งขายให้กับทางศูนย์ฯ การหมักน้ำชีวภาพ การปลูกผักปลอดสาร และปลูกผลไม้ การดำเนินกิจกรรม

ดังกล่าวทำให้หมอกุมิการว่าจ้างแรงงานเข้ามาช่วย พบว่าหมอกุมิการจ้างแรงงานซึ่งเป็นคนในชุมชนที่เป็นเพื่อนบ้าน และแรงงานที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 8 คน หากฤดูกาลใดที่มีผลิตรายได้มากก็จะว่าจ้างคนในพื้นที่เพิ่มขึ้น บางครั้งคนในชุมชนที่ไม่มีงานทำจะมาขอทำงานเป็นลูกจ้าง ในเรื่องค่าแรงลูกจ้างที่ทำงานจะมีรายได้ประมาณวันละ 120 – 150 บาท แรงงานที่มาขอทำเป็นรายวันมีรายได้ประมาณวันละ 100 บาท เริ่มทำงานตั้งแต่ 07.30 น. ไปจนถึงเวลา 17.30 น. มีการยืดหยุ่นเวลาในการพักบ้างตามความเหมาะสม

### 3 ผลที่ออกสู่สังคมภายนอก

จากการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการผลิตจนประสบความสำเร็จทำให้เป็นที่รู้จักของคนในชุมชนใกล้เคียง หน่วยงานภาครัฐ เอกชนมากมาย การปรับเปลี่ยนทำให้เกิดผลตามมาดังนี้ คือ

#### 3.1 การตอบสนองความตื่นตัวเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ และสมุนไพร

##### ในกลุ่มชนชั้นกลาง

การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการผลิตของหมอกุมิการจากเกษตรเคมี มาสู่เกษตรอินทรีย์ ทำให้เกิดการตื่นตัวของชนชั้นกลางที่สนใจในการใช้สมุนไพรดูแลสุขภาพ จึงแสวงหาอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมีไปรับประทาน ในการตื่นตัวดังกล่าวทำให้ชนชั้นกลางมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาศึกษาคูงาน เข้ารับการฝึกอบรมมากมาย เป็นต้นว่า หน่วยงานของสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา สถาบันเทคโนโลยีเข้าคุณทหารลาดกระบัง เป็นต้น หน่วยงานของรัฐ เช่น สาธารณสุขอำเภอ สาธารณสุขจังหวัด กลุ่มแม่บ้าน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ท่านยังได้รับเชิญให้ไปออกร้านในการจำหน่ายสมุนไพรแปรรูป น้ำหมักชีวภาพ ผักปลอดสาร และผลไม้ปลอดสารอยู่ตลอดเวลา โดยเฉลี่ยแล้ว 10 – 20 ครั้งต่อเดือน และยังได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรบรรยายตามหน่วยงาน สถาบันการศึกษาดังกล่าวข้างต้นอยู่เป็นประจำเดือนหนึ่งแทบจะไม่มีวันว่าง

#### 3.2 นวัตกรรมใหม่ในการรักษาผู้ป่วย

ในการจัดการความรู้ของ “หมอกุมิการ” ทางด้านเกษตรอินทรีย์และสมุนไพรทำให้ได้สร้างนวัตกรรมใหม่ในการรักษาผู้ป่วย ได้แก่

##### 3.2.1 ความรู้ในการรักษาพิษงูด้วยฟ้าทะลายโจร

ฟ้าทะลายโจร น้ำลายพังพอน หรือหญ้าก้านงู เป็นพืชล้มลุก ลำต้นมักเป็นสี่เหลี่ยม ใบเดี่ยวออกตรงข้ามสลับกับคู่ถัดไป ก้านใบยาว โคนใบแหลม ปลายใบแหลมมาก ขอบใบหยัก ตื้นหรือเรียบ เกิดขึ้นได้ดีในภูมิภาคที่มีอากาศร้อน หรือร้อนชื้น สามารถปลูกได้ทุกฤดูกาลขึ้นได้ดีกับดินทุกชนิด (ทวีผล เดชาตวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ, 2542, หน้า 19 – 21)

ส่วนที่นำมาใช้เป็นยาจะอยู่เหนือดิน (ทวิผล เดชาดิวงส์ ณ อรุณยา และคณะ, 2542 ก, หน้า 22) ได้แก่ ลำต้น ก้าน และใบโดยมักจะทำให้แห้งสนิท บดเป็นผงและนำไปผสมกับส่วนผสมอื่น ทางแพทย์แผนไทยยอมรับว่า ฟ้าทะลายโจรมีสรรพคุณในการรักษาโรคได้หลายชนิด ได้แก่ ไข้หวัด วัณโรค ความดันโลหิตสูง ปากคออักเสบ ต่อมทอนซิลอักเสบ กระเพาะอาหารอักเสบ ไข้ดั่งอักเสบ (วิพุธโยคะ รัตนรังษี และคณะ, 2541, หน้า 183) ท้องเสีย และเป็นยาขับทำให้เจริญอาหาร (สุพจน์ อัสวพันธุ์ธนกุล, 2539, หน้า 17)

จากการศึกษาพบว่า “หมอกุ” เป็นผู้ที่สร้างนวัตกรรมใหม่ในการรักษาผู้ที่ถูกงูกัด ด้วยการใช้น้ำมันไพร ได้แก่การใช้ฟ้าทะลายโจรในการรักษา ซึ่งผลที่ออกมาเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนว่าท่านสามารถรักษาให้หายได้ จากประสบการณ์ในการรักษาท่านได้รับการรักษาผู้ที่ถูกงูกัดมาแล้วถึง 300 ราย (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2548) มีผู้ที่มีประสบการณ์ที่เคยได้รับการรักษาจากท่าน เล่าว่า (นิติพัฒน์ บุทธเจริญกิจ, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2548)

“...ลูกน้องผมถูกงูกะปะกัด มีคนพาไปโรงพยาบาลฉีดยาแล้วไม่หาย ผมเลยพาไปให้หมอกุรักษาหายทันที...”

### 3.2.2 ความรู้ในการใช้น้ำมันไพรลดโคเลสเตอรอล ในเลือด

โคเลสเตอรอลในเลือดสูงหรือไขมันที่ผิดปกติในร่างกาย เป็นโรคที่สามารถเกิดขึ้นได้กับคนทุกคนที่ไม่รู้จักในการควบคุมการกินอาหาร เนื่องจากสาเหตุส่วนใหญ่ของคนที่มีโคเลสเตอรอลในเลือดสูงเกิดมาจากอาหารที่กินอยู่ทุกวัน (สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์, 2547, หน้า 4 - 5)

ในแต่ละวันที่เรารับประทานอาหารจะมีสารอาหารที่จำเป็นสำหรับร่างกาย ได้แก่ พวกแป้ง ข้าว น้ำตาล ที่เรียกว่า คาร์โบไฮเดรต พวกเนื้อ ถั่ว เห็ด เรียกว่า โปรตีน พวกน้ำมัน ไขมัน สัตว์ เนย ไข่แดง เรียกว่า ไขมัน และพวกเกลือแร่และวิตามินที่อยู่ในพืชผัก ธัญพืช เมื่อเรารับประทานอาหารเข้าไปในกระเพาะอาหาร อาหารจะถูกย่อยและดูดซึม ไขมันจะถูกย่อยได้สารที่มีไขมันโคเลสเตอรอล และส่งไปให้เซลล์ในร่างกายใช้เป็นส่วนต่าง ๆ เช่น ผนังเซลล์ เซลล์ไขมัน ได้ผิวหนัง ผนังหลอดเลือด และกล้ามเนื้อ หากร่างกายมีการปรับสมดุล ไขมันที่อยู่ในบริเวณต่าง ๆ ก็จะไม่มีการสะสม หากมีมากเกินไปก็จะเป็นอันตรายต่อหลอดเลือดแดง (สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์, 2547 ก, หน้า 4 - 5) ซึ่งผู้ที่มีปัจจัยเสี่ยงในการเกิดโรคหลอดเลือดแดง ได้แก่ ผู้ที่เป็นโรคเบาหวาน ความดันเลือดสูง สูบบุหรี่ และกรรมพันธุ์ (สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์, 2547 ข, หน้า 12)

ในการรักษาผู้ที่มีโรคเกี่ยวกับโคเลสเตอรอลในเลือดสูงในการแพทย์แผนปัจจุบัน มีการแนะนำให้รับประทานอาหารที่ไม่เสี่ยงต่อการเพิ่มโคเลสเตอรอล ออกกำลังกาย และ

รับประทานยาลดไขมัน ได้แก่ ยากลุ่มสแตติน เช่น ซิมวาสแตติน อะทอวาสแตติน กลุ่มเรซินจับกับกรดน้ำดี เช่น โคเลสไทรามีน กลุ่มไฟเบรต เช่น เจมไฟโบซิล ฟิโนไฟเบรต กลุ่มกรนิโคตินิก เช่น ไนอาซิน และยาไปรบูคอล ซึ่งยาลดไขมันทุกกลุ่มจะมีผลข้างเคียงดังนั้นในการสั่งยาควรเป็นแพทย์เป็นผู้สั่งให้กับผู้ป่วย (สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์, 2547 ค, หน้า 81)

แต่ในการศึกษาพบว่า “หมอ” ได้สร้างนวัตกรรมใหม่ในการรักษาผู้ที่มีโคเลสเตอรอลในเลือดสูงให้ลดลงได้ โดยท่านได้ค้นพบสมุนไพรชนิดหนึ่งที่มีสรรพคุณช่วยลดโคเลสเตอรอลในเลือดสูง ได้แก่ ผักบึงยาง หรือหญ้าหน้ำดำ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกสมุนไพรชนิดว่า ยางอึ้ง ผักบึงยางเป็นสมุนไพรอยู่ในตระกูลหญ้า จากการศึกษาสมุนไพรของไทยไม่พบว่ามีสมุนไพรชนิดนี้

จากการสัมภาษณ์ “หมอ” ท่านเล่าให้ฟังถึงการค้นพบสรรพคุณของผักบึงยางว่าท่านต้องผูก ได้ศึกษาคำราสมุนไพรจีนว่ามีหญ้าชนิดหนึ่งที่มีสรรพคุณเป็นยาระบาย ท่านจึงได้เดินทางและพบว่าเป็นหญ้าหน้ำดำที่เกิดตามพื้นดิน ชาวไร่ ชาวสวนมักจะถอนทิ้ง ท่านจึงได้เก็บมาตากแห้งและบดเป็นผง ชงน้ำร้อนดื่มทำให้ระบาย นอกจากนี้ท่านยังเห็นโรคมาหวนมีโคเลสเตอรอลในเลือดสูง ต้องไปตรวจและพบหมออยู่เป็นประจำเพื่อตรวจเลือด ท่านสังเกตว่าเมื่อกินสมุนไพรหญ้าหน้ำดำหรือผักบึงยางทำให้โคเลสเตอรอลในเลือดลดลงจากนั้นเป็นต้นมา (ดำรงศักดิ์ ชุมแสงพันธ์, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2549)

จากการค้นพบสรรพคุณของผักบึงยางดังกล่าวทำให้ “หมอ” ได้แนะนำให้ผู้มีโคเลสเตอรอลได้ทดลองใช้สมุนไพรผักบึงยางผลปรากฏว่าได้ผลเป็นอย่างดี ดังคำของผู้ที่ให้สัมภาษณ์ว่า ท่านมีโคเลสเตอรอลในเลือดสูงมากกว่า 30 ปี สูงถึง 289 มิลลิกรัมต่อเดซิลิตร ได้ไปรักษากับหมอหลาย ๆ ท่านแต่ก็ไม่ลดลง จนกระทั่งได้มีโอกาสพบกับ “หมอ” ท่านจึงแนะนำให้ใช้สมุนไพรผักบึงยาง ท่านแนะนำว่าก่อนดื่มผักบึงยางควรไปตรวจเลือดก่อนว่ามีโคเลสเตอรอลระดับที่เท่าไร จากนั้นให้ใช้ผักบึงยางวันละ 2 ชง เข้า เย็น ติดต่อกันเป็นเวลา 2 เดือน แล้วตรวจเลือดใหม่ ผลปรากฏว่าโคเลสเตอรอลลดลงมา 50 กว่ามิลลิกรัมต่อเดซิลิตร จึงได้ดื่มชาสมุนไพรผักบึงยางมาเป็นระยะเวลาติดต่อกัน 2 ปี ปัจจุบันโคเลสเตอรอลลดลงมาอยู่ที่ระดับ 199 มิลลิกรัมต่อเดซิลิตร (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, สัมภาษณ์, 24 สิงหาคม 2548)

จากการนำความรู้ในด้านสมุนไพรมาช่วยรักษาผู้คนที่เจ็บไข้ได้ป่วยมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานทำให้ “หมอ” สังเกตพบประสบการณ์ทางด้านสมุนไพรต่าง ๆ จนค้นพบนวัตกรรมใหม่ในการรักษาผู้ป่วยด้วยยาสมุนไพร อาจกล่าวได้ว่า “หมอ” นำความรู้มาจัดการด้านสมุนไพรทำให้เกิดประโยชน์แก่คนในสังคมและเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ขึ้นมา